

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra právních dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Římské procesní právo

Alexandra Poulová

Plzeň 2022

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra právních dějin

Studijní program: právo a právní věda

Studijní obor: právo

Diplomová práce

Římské procesní právo

Vypracovala: Alexandra Poulová

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Miroslav Černý, Ph.D., J.U.D.

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Alexandra POULOVÁ**
Osobní číslo: **R17M0247P**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Téma práce: **Římské procesní právo**
Zadávající katedra: **Katedra právních dějin**

Zásady pro vypracování

1. Úvod
2. Soudy – organizace, procesní strany
3. Proces legisakční
4. Proces formulový
5. Praetorská ochrana
6. Cognitio extra ordinem
7. Mimosoudní zahájení sporu
8. Justiniánský proces
9. Opravné prostředky
10. Vliv římského práva na procesní právo na našem území
11. Závěr

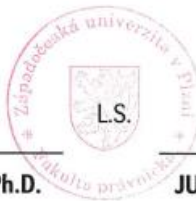
Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:
viz zvláštní seznam

Vedoucí diplomové práce: **Doc. JUDr. Miroslav Černý, Ph.D.**
Katedra právních dějin

Datum zadání diplomové práce: **29. března 2021**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2022**

Stanislav Balík

Stanislav Balík

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Plzni dne 1. října 2021

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Římské procesní právo“ vypracovala samostatně. Veškeré prameny, literatura a informace, které jsem použila k sepsání této diplomové práce, jsou citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

V Plzni dne 29.3.2022

.....

Alexandra Poulová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. JUDr. Miroslavu Černému, Ph.D., JU.D. za cenné rady a odborné konzultace při zpracovávání této diplomové práce.

Obsah

Úvod.....	9
1. Soudy – organizace, procesní strany	11
1.2 Pohled na římské soudnictví obecně	12
1.3 Řešení sporů od zrodu společnosti	13
1.4 Orgány vykonávající soudní moc	14
1.5 Procesní strany.....	16
1.6 Žaloba.....	18
1.7 Navrhování důkazů	21
2. Proces legisakční	22
2.1 Způsobilost k legisakčnímu procesu	23
2.2 Druhy legisakcí	23
2.3 Fáze legisakčního procesu.....	28
2.3.1 In iure	28
2.3.2 Litiskontestace	28
2.3.3 Apud iudicem	29
2.3.4 Rozsudek	29
3. Proces formulový	30
3.1 Podstata formulového procesu	31
3.3 Druhy procesu.....	32
3.3 Orgány soudní ochrany ve formulovém procesu.....	32
3.4 Žalobní formule.....	33
3.5 Připuštění žaloby.....	36
3.6 Fáze formulového procesu	36
3.7 Zastoupení	39
4. Praetorská ochrana.....	41
5. Cognitio extra ordinem	47
5.1 Podstata kogničního procesu.....	49
5.2 Promlčecí lhůta žalob.....	50
5.3 Řízení v kogničním procesu.....	50
5.4 Rozsudek.....	52
5.5 Odvolání jako opravný prostředek a případná exekuce	53
6. Mimosoudní zahájení sporu	56
7. Justiniánský proces	59

7.1 Libellový proces	60
7.2 Reskriptový proces.....	63
7.3 Sumární proces	64
7.4 Exekuce	64
8. Opravné prostředky	66
9. Vliv římského práva na procesní právo na našem území.....	67
10. Závěr	73
11. Resumé	75
12. Seznam použitých pramenů.....	76

Úvod

Tématem mnou zvolené diplomové práce je římské procesní právo. Výběr byl pro mě jednoznačnou volbou, a to zejména kvůli projevujícím se velkému zájmu o římské právo od počátku studia na právnické fakultě. Dle mého názoru je velice zajímavé, jak římská historie ovlivnila současný, nejen český, právní systém.

Ve své práci se tak budu věnovat historii fungování římského soudnictví a dále rozboru jednotlivých vývojových etap v chronologické posloupnosti tak, jak následovaly po sobě. Jedná se o řízení legisakční, formulové a kogniční. Dále se má práce dotkne změn, které do této oblasti přineslo justiniánské právo. V neposlední řadě jsem se v kapitole 9 zaměřila na vliv římského práva na procesní právo na našem území v minulosti, který zajisté není zanedbatelný. Jako cíl této diplomové práce jsem si stanovila přinést ucelený pohled na vývoj římského procesu a následnou analýzu jeho vlivu na utváření procesních postupů a pravidel na našem území.

Římské právo je pro nás nositelem poznání antické vzdělanosti a zdaleka o něm nehovoříme jen jako o právu historickém, neboť se promítá do platných právních řádů, kde můžeme pozorovat inspiraci ať už v systematice, tak i v právních zásadách.

„Po dlouhá staletí se evropští právníci zabývali římským právem a zdokonalovali se v něm. Důvod takového pro laiky téměř nepochopitelného počínání, kdy právní řád vzniklý již ve starověku byl stále znovu a znovu používán a podrobován zkoumání, leží v jeho převzetí v rámci tzv. procesu recepce.“¹

O odrazu starověké římské kultury v moderní době hovoříme jako o „vlivu“ či „pronikání“. Při pohledu na právní terminologii se ale setkáme s výše zmíněným pojmem „recepce“, který bývá definován jako přejímání právních postupů a pravidel římského práva s následnou aplikací do práva domácího. Vedle tohoto pojmu se uvádí ještě termín „romanizace“, který je pro Čechy příznačnější, neboť vyjadřuje „vykonávání nepřímého vlivu na právní vývoj prostřednictvím tvůrců a uživatelů práva, kteří při své činnosti využívali

---

¹ SKŘEJPEK, Michal. *Lex et ius: zákony a právo antického Říma*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, s. 9. ISBN 9788073806866.

římskoprávní znalosti.”² Z praxe je však známo, že nebývají přejímány zcela, působí podpůrně tak, aby nebyly potlačeny hodnoty právního státu.³ O recepci římského práva soukromého tedy můžeme mluvit jako o určitém charakteristickém znaku, který podpůrně doprovází utváření právních systémů kontinentální Evropy. Tento vliv můžeme vedle českého území pozorovat nejen po celé Evropě, ale i ve světě, a to ve více společenských oblastech, přičemž pro téma mé diplomové práce je nejdůležitější vliv právní kultury Říma. Ta bezesporu působila na další právní kultury, které se ve světě utvářely a často vycházely z římských právních kodifikací. Mezi nejvýznamnější bych zařadila *Code Civil* (neboli *Napoleonův občanský zákoník*) z roku 1804, jež je základem francouzského občanského práva.⁴ Právě v něm definované zásady byly následně převzaty do občanského zákonodárství dalších zemích.⁵ Za zmínku stojí určitě i *Všeobecný občanský zákoník* (k tomu blíže v kapitole 9).

Z výše zmíněného není tedy divu, že se předmětem studie právních historiků často stává římské právo se zaměřením na procesní soudnictví, které je dynamické, v průběhu času pokrokově zlepšuje funkčnost celého systému. Zaměřují se také na vyhledávání inspirace pro nové právní normy s následným přenášením výsledků tohoto bádání přenášeny do praxe.

---

² HRDINA, Antonín Ignác a Petr DOSTALÍK. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 114. ISBN 9788073802356.

³ FALADA, David. *Recepce římského práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 5. ISBN 9788073806033.

⁴ BRIGGS, Asa a Ian ATKINSON. *Kdy, kde, proč a jak se to stalo – Nejdramatičtější historické události, které změnilly svět*. Praha: Reader's Digest Výběr, 1997, s. 208. ISBN 8090206964.

⁵ ČORNEJ, Petr, Jan KUČERA a Vratislav VANÍČEK. *Evropa králů a císařů: významní panovníci a vládnoucí dynastie od 5. století do současnosti*. Praha: Ivo Železný, 2005, s. 298. Malá moderní encyklopedie (Ivo Železný). ISBN 80-237-3941-7.

1. Soudy – organizace, procesní strany

Vznik organizovaného soudnictví, které by zaručovalo občanům stabilitu a jistotu týkající se ochrany jejich subjektivních práv, byl jasným a nezbytným požadavkem ze strany Římanů již od dávných dob. Díky všem fázím vývoje, kterými si římská společnost postupem času prošla, bylo dáno vzniku pružnému a téměř dokonalému systému ochrany subjektivních práv s jasně definovanými orgány.

1.1 Periodizace vývoje římského práva ⁶:

Vzhledem k tomu, že římské soukromé právo procházelo dlouhým a složitým vývojem, který zasahoval do jednotlivých období rozlišujících se státním zřízením v dané době, považuji za vhodné uvést i základní periodizaci římského práva.

Doba královská 753 př. Kr. - 510 př. Kr.

Nejstarším obdobím, se kterým se můžeme na území Říma setkat, je doba královská. Veškerá moc byla soustředěna v rukou panovníka - krále (*rex*). Ten se ke své moci dostal jmenováním ze strany velekněze, přičemž musel projít složitým rituálním obřadem. Vzhledem k tomu, že se z tohoto časového úseku dochovalo velmi málo materiálních zpráv, vycházíme v současné době zejména z legend.

Období římské republiky 510 př. Kr. - 27 př. Kr.

V roce 510 př. Kr se uskutečnilo vyhnání posledního římského krále Tarquinia Superba. Moci, která náležela do této doby králi, se ujali příslušní magistráti, kteří sice stáli v čele moci soudní, jejich úloha se však omezovala na určení předmětu sporu a následné uznání.⁷ Do funkce se dostali díky jejich zvolení, které probíhalo na lidovém shromáždění (nižší úředníky volilo tributní shromáždění, vedle toho volba vyšších úředníků byla záležitostí shromáždění

---

⁶ FRÝDEK, Miroslav. *Kurs římského práva*. Ostrava: Key Publishing, 2011, s. 18-19. Právo (Key Publishing). ISBN 9788074181191.

⁷ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2., přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995, s. 85. ISBN 8020005455.

centurijního).⁸ Při republikánské správě byl kladen důraz na dodržování zásady *aequitas* založené na prosazování obecného prospěchu a braní ohledu na společenské okolnosti ve smyslu vyšší spravedlnosti.⁹

Principát 27. Př. Kr. - 284. n.l. (do nástupu císaře Diokleciána k vládě) a následný dominát 284 n.l. - 395 n.l.

Období principátu přineslo pro Řím krizové období, které způsobilo nemalé množství vojenských neúspěchů včetně politických problémů představených v neustálém střídání císařů až do příchodu Diokleciána k vládě (zde spatřován počátek období dominátu), který tento trend přerušil. Diokleciánus je tím, komu je přičítáno vytvoření náležitě kvalitního státního aparátu (a následně jeho nástupci Konstantinu Velikému), do jehož čela se postavil sám císař. Nejen to, co císař nařídil, získalo sílu zákona. Za zákon se považovalo vše, co císař určil v dopise, vyhláškou nebo skutečností, jak rozhodl v soudním řízení.¹⁰

Roku 395 se římská říše rozdělila na východní a západní část. Nejdříve došlo k zániku Západořímské říše v roce 476 n.l., následoval pád Říše Východořímské roku 1453 n.l.¹¹

1.2 Pohled na římské soudnictví obecně

Úplně první osobu, která se zhostila pravomoci jurisdikce, představoval na samém počátku římského zřízení král. Ten se zhostil jak pravomoci soudní, tak vojenské, náboženské, zákonodárné i výkonné, přičemž v těchto činnostech nebyl nikým omezován. Následné období republiky, kdy po vyhnání posledního krále z římského území byla jeho moc převzata dvěma konzuly, kteří mohli využít pomoci městského přetora, jehož úkolem bylo zabezpečení výkonu soudní pravomoci. Jakmile se moci ujali císaři, byli oni těmi, kteří si ponechali nejvyšší

---

⁸ ABBOTT, Frank Frost. *A History and Description of Roman Political Institutions*. Boston: Ginn and Company, 1901, str. 151.

⁹ SCHELLE, Karel a Michaela ŽIDLICKÁ. *Právní dějiny I: Starověk*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 192.

¹⁰ BLAHO, Peter a Michal SKŘEJPEK. *Iustiniani Institutiones*. Praha: Karolinum, 2010, s. 33. ISBN 9788024617497.

¹¹ *Starověký Řím: Období císařské (27 př. n. l. – 476 n. l.)* [online]. 2013 [cit. 2021-12-08]. Dostupné z: <https://www.dejepisne.cz/staroveky-rim/#pozdni-cisarsti-dominat-284-476>

soudní moc, nicméně ji dále delegovali na podřízené úředníky, přičemž za období dominátu přešla pravomoc na úředníky zcela.

Významný znak římského procesu do určité doby je představen jeho rozdělením na dvě fáze. První řízení představuje *in iure*, doslova přeloženo jako „před právem“ (nejčastěji se odehrávalo před prétozem). Druhou fází se sporné strany ocitly před soukromým soudcem zmocněným státem, kterou označujeme jako *apud iudicem*, tzn. jako „před soudcem“. K těmto dvěma fázím ovšem blíže později.

1.3 Řešení sporů od zrodu společnosti

Na samém počátku při ochraně subjektivního práva si jedinci vyřizovali spory vlastní silou, tedy uplatněním svépomoci (*talio*¹²), která znamenala pro pachatele, že mu bude způsoben stejný delikt jako se on sám dopustil na poškozeném.¹³ Oprávněná osoba svým vlastním jednáním donucovala osobu povinnou ke slíbenému plnění.¹⁴ I přitom však bylo nutno myslet na určitou hranici určenou právními obyčejí, jinak se jedinec vystavoval riziku zásahu rodových orgánů, v krajních případech až vyhnání z dané pospolitosti.¹⁵

Vzhledem k tomu, že institut svépomoci byl vnímán stále více jako negativní jev, postupem času začal být omezován. Pokud se podíváme do známého starobabylonského *Chammurapiho zákoníku*¹⁶, již tou dobou můžeme spatřovat tendenci stanovit meze formou proporcionality (to dokládá i velmi známý výrok „*oko za oko, zub za zub*“). Jednou z prvních kodifikací omezující svépomoc považujeme *Zákon 12 desek* se stanovením podmínek, za kterých bylo možné svépomoci využít proti zloději dopadeného při činu.

---

¹² *Talio* chápeme jako odvetu, která byla provedena jako následek deliktu. Blíže HEYROVSKÝ, Leopold, Otakar SOMMER a Jan VÁŽNÝ. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 6. vyd. V Bratislavě: Nákladem Právnické fakulty University Komenského, 1927, s. 299. Knihovna Právnické fakulty University Komenského v Bratislavě.

¹³ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981, s. 85.

¹⁴ FRÝDEK, Miroslav. *Kurs římského práva*. Ostrava: Key Publishing, 2011, s. 51. Právo (Key Publishing). ISBN 9788074181191.

¹⁵ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981, s. 33.

¹⁶ Starobabylonský kodex krále Chammurapiho patří mezi nejstarší dochované zákoníky vůbec. O jeho původu nemáme přesné zmínky, datuje se přibližně k roku 1686 př. Kr. (někdy se uvádí též rok 1800). K tomu srov. TUREČEK, Josef. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963, s. 55-58.

Z období konce republiky¹⁷ se dochoval Juliův zákon *Lex Iulia de vi privata* zaměřující se na soukromé násilí a stanovující, že každé porušení takového práva je považováno za trestní čin (*crimen*) a dále bude projednáváno trestními soudy (*iudica publica*¹⁸) s možností udělení trestu konfiskace majetku ve výši až 1/3 jeho celkové hodnoty. Proti svépomoci vystupovali také prétoři vydáváním závazných úředních rozkazů, tzn. Interdiktů (*interdictum*). Vystupovali tak proti těm, kteří by uplatňovali své právo za užití fyzického násilí. Podle zásady *vim vi repellere licet*¹⁹ uznávali svépomoc pouze v krajních případech. Nejčastěji bylo *užíváno interdictum de vi* (chránilo po dobu 1 roku od doby, kdy k násilnému zásahu došlo) a *interdictum de vi armata* (specifikované na ozbrojené násilí s možností užití kdykoliv a nepromlčitelností).²⁰

1.4 Orgány vykonávající soudní moc

Spravování civilních soudů v Římě nebylo po dlouhou dobu odděleno od ostatních odborů státní správy. V nejstarší době královské byli nositeli soudní pravomoci (*iurisdictio*²¹) vrcholní představitelé Říma - **králové**. Po pádu království následovala doba republiky a přenesení soudní pravomoci na dva **konsuly**, přičemž každý z nich měl k ruce ještě **městského praetora**, který byl speciálním orgánem pro soudní správu a výkon jurisdikce. Od 3. stol. př.Kr. se vymezily pravomoci **cizineckého praetora**²², který měl v kompetenci spory mezi cizinci

---

¹⁷ Pokud byl navrhovatelem Gaius Julius Caesar (dodnes se vedou rozepře, zda jím není až Octaviánus Augustus, pak bychom hovořili o začátku doby císařství). K tomu srov. GREGOR, Martin. *Římský štát a právo za cisára Augusta*. 1. vyd. Praha: Leges, 2018. s. 108.

¹⁸ KINCL, Jaromír. *Deset slavných procesů Marka Tullia*. Praha: C.H. Beck, 1997, s. 4. Právo a společnost (C.H. Beck). ISBN 80-7179-178-4.

¹⁹ Dle Ulpiána - Digesta 43.16.1.27 „*vim vi repellere licet*“ přeloženo jako - „*násilí je možno odporovat násilím*“. MOMMSEN, Theodor, KRÜGER, Paul. *Corpus Iuris Civilis*. Berolini apud Weidmannos, 1872, dostupné na: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/corpjurciv.htm>.

²⁰ KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, s. 114. Beckovy právnické učebnice. ISBN 8071790311.

²¹ Odvozeno od *ius dicere*, vyjadřující činnost subjektu, který rozhoduje co je právem tím, že právo nalézá či sám určuje. Je považováno za starobylý římský institut, který sahá svými kořeny až do dob prvních procesů organizovaných ze strany státu. K tomu blíže BOHÁČEK, Miroslav. *Ius dicere nejstaršího římského procesu. Listy filologické*. Centre for Classical Studies at the Institute of Philosophy of the Czech Academy of Sciences, 1951, 75(1), str. 10. Dostupné také z: https://www.jstor.org/stable/23459383?seq=1#metadata_info_tab_contents

²² Ještě před vznikem této funkce řešil spory s přítomností cizího prvku městský prétor, ale pouze v případech zásahu do pořádku města, jelikož mu nenáležela jurisdikce. K tomu DAUBE, David. *The Peregrine Praetor*. *The Journal of Roman Studies*, Volume 41, Part 1 and 2. Society for the Promotion of Roman Studies, 1951, str. 67.

popř. mezi cizincem a římským občanem. Vedle prétorů stály **kurilští aedilové** rozsuzující výhradně spory tržové. Soudy na venkově měly svá střediska ve městech, do nichž byli pravidelně vysíláni **praefektové** se soudní pravomocí, než se koncem doby republiky podařilo ustanovit stálé orgány v podobě **duumvirů**. Ti mohli konat za využití pomoci dvou nižších úředníků **aedilů** a dohromady tak vytvořili jedno kolegium **quatuorvirů**. Pokud bychom se podívali na situaci do římských provincií, soudil zde její **správce**, který mohl být někdy zastoupen nižším úředníkem - **questorem**. Doba císařská přinesla změny v přenesení soudní pravomoci na **císaře**, který často pověřoval výkonem soudní pravomoci své podřízené (prétory, praefekty a další).²³ I císař Diokleciánus²⁴ provedl významné reformy soudnictví té doby. Došlo k odstranění dvoustupňové soudní soustavy a její nahrazení soustavou čtyřstupňovou tvořenou obcemi, provinciemi, diecézemi a prefekturami. Přesto, že v jejich čele stáli monokratičtí úředníci, docházelo stále k delegování soudní moci na pomocné soudce. Tento systém se však v praxi ukázal jako znevýhodňující pro občany, byl pro ně tedy ustanoven obhájce chudých (*defensor plebis*), ze kterého se později stal soudce pro první stupeň.²⁵

Vedle orgánů státní moci existovali také soukromí **samosoudci a sborové soudy**. Osobu samosoudce ztělesňovali většinou movité osoby. Ti nemuseli mít ani právnické vědomosti, proto v praxi docházelo často k tomu, že si k sobě povolávali poradce, mnohdy právě z řad právníků. Sporné strany si po vzájemné shodě vybírali samosoudce z veřejně dostupného seznamu (pokud k této shodě nedošlo, přistoupilo se k výběru losem). Kolegiální soudy fungovaly pouze za doby republiky. Soustřeďovaly se na otázky právního statusu člověka, dědické právo a pozemkové vlastnictví. Právě movitost soudců, pro které účast na soudech znamenala zejména prestiž, byla důsledkem bezplatnosti soudního řízení.

Výhodu tamějšího soudního systému lze spatřovat v příležitosti prostých, nemajetných, občanů bránit svá práva před soudem. Na druhé straně možnost vést

---

²³ KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, s. 114-115. Beckovy právnické učebnice. ISBN 8071790311.

²⁴ Diokleciánus představoval císaře římské říše, který vládl od r. 284 – 305 n.l. K tomu srov. MAREK, Václav, Jiří HEDÁNEK a Miloslav FULÍN. *Historie: Právěk a starověk 2..* Praha: Scienta, 1995, s. 122 -125. ISBN 8085827956.

²⁵ REBRO, Karol. *Římské právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 118. ISBN 9788080783525.

řízení zadarmo způsobovala přehlcení soudů malichernými případy, které by u soudu leckdy ani neskončily.

Významný přelom přinesl začátek doby principátu. Kvantum zahajovaných procesů značně zatěžovalo státní pokladnu, nadto advokáti za účelem výtěžku začali přijímat honoráře za své služby v takové výši, která si časem vyžádala vytvoření regulace ze strany panovníka a od bezplatnosti procesu se zcela upustilo.²⁶ Pro chudé se tak stalo velice obtížným domáhat se svých práv prostřednictvím soudu.

Pravomoc vykonavatelů soudní pravomoci zahrnovala nejen nalézání práva, jeho projednávání a rozhodnutí sporu, ale také tvorbu opatření tak, aby byl zajištěn správný průběh řízení. Neměli bychom opomenout takové pravomoci, které byly zvláště propůjčeny zákonem, jako např. právo jmenování poručníka či potvrzení smíru o určení výživného.²⁷

Který orgán bude kompetentní soudní spor projednávat bylo určeno místní příslušností. Ta se řídila místem, kde žalovaná strana obstarávala své právní záležitosti (*forum domicili*). Pokud se řízení nevedlo u tohoto soudu, k projednání se stal oprávněným soud, kde se nacházela sporná věc (*forum rei sitae*) nebo také soud v místě činu deliktu (*forum delicti commissi*). Konečně, pokud byly strany k tomuto svolné, mohlo dojít k domluvě a zvolení libovolného soudu, kde se bude o věci jednat (*forum prorogatum*). Před všemi soudy se konaly úkony v latinském jazyce. Ne vždy bylo možné latině dostát, přistoupilo se tedy i k řečtině.²⁸

1.5 Procesní strany

V každém sporu vždy shledáváme dvě strany s protichůdnými zájmy. Užívalo se zásady „kde není žalobce, není soudce“. První stranou je žalobce (*actor*),

---

²⁶ REBRO, Karol. *Římské právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 119. ISBN 9788080783525.

²⁷ HEYROVSKÝ, Leopold. *Římský civilní proces*. Svazek 8. Bratislava: Právnické fakulty University Komenského, 1925, s. 33-34.

²⁸ SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo: systém a instituce*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, s. 260. Beckovy právnické učebnice. ISBN 8071790311.

který se domáhá soudní ochrany svého práva. Naproti němu stojí žalovaný (*reus*²⁹), proti němuž žaloba směřuje a u soudu se brání. Pokud se projednávané právo týkalo více osob společně, docházelo k seskupení více účastníků (např. spoluvlastníků) na jedné straně. Takto seskupené osoby označujeme jako *litis consortes*.³⁰ Sporné strany již v této době disponovaly možností ovlivnění celého procesu. Ať už šlo o podání žaloby, kterou se zahajoval soudní spor, podávání námitek nebo předkládání důkazů. Žalobce měl po celou dobu možnost vzít žalobu zpět nebo se s žalovaným shodnout na uzavření smíru. Tato dispoziční zásada se uplatnila jak v legisakčním, formulovém, tak i kogničním procesu a přenesla se i do současných civilních sporů.³¹

Procesní způsobilost

Aby jedinec mohl u soudu hájit svá práva, musel být nositelem procesní způsobilosti. Nejprve je nutno uvést její druhy, které rozeznáváme. Hovoříme o způsobilosti být účastníkem sporu, samotné způsobilosti na procesní úkony a způsobilost činit návrhy před soudem.

Za osobu způsobilou být účastníkem civilního sporu byl považován ten, kdo mohl být zároveň subjektem práv a závazků pramenících z nich. Toto nebylo umožněno např. otrokům (s výjimkou výjimečného přípuštění za doby císařské) nebo ženám, nad kterými byla uplatňována moc otcovská či manželská.³² Naproti tomu procesní způsobilost jako taková tkví v schopnosti účinně vykonávat procesní úkony. Zcela omezené na procesní způsobilosti byli děti a choromyslní, za které jednal u soudu jejich zástupce. Osoby omezené na způsobilosti částečně zastupoval poručník (příkladem uvádím dospělé ženy v době klasického práva).³³

---

²⁹ Než se toto označení začalo používat výhradně pro žalovaného, označovaly se tak procesní strany jako takové. K tomu HEYROVSKÝ, Leopold. *Římský civilní proces*. Svazek 8. Bratislava: Právnické fakulty University Komenského, 1925, s. 95.

³⁰ HEYROVSKÝ, Leopold. *Římský civilní proces*. Svazek 8. Bratislava: Právnické fakulty University Komenského, 1925, s. 95.

³¹ REBRO, Karol. *Rímske právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 121. ISBN 9788080783525.

³² HEYROVSKÝ, Leopold, Otakar SOMMER a Jan VÁŽNÝ. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 6. vyd. V Bratislavě: Nákladem Právnické fakulty University Komenského, 1927, s. 120-121. Knihovna Právnické fakulty University Komenského v Bratislavě.

³³ VESELÝ, František Xaver. *Všeobecný slovník právní příruční sborník práva soukromého i veřejného zemí na radě říšské zastoupených : se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní země koruny české*. Díl pátý. Praha, 1899, s. 879-880.

Způsobilost činit návrhy před soudem nebyla přiznána některým osobám se zdravotním omezením - hluchoněmým nebo také nedospělým osobám.³⁴

1.6 Žaloba

Žaloba (*actio*) je procesní úkon sloužící k zahájení soudního řízení, prostřednictvím něhož se žalobce obrací na soud s požadavkem poskytnutí ochrany jeho práv ze strany soudní. Její počátky jsou vázány na funkci prétorů či soudních magistrátů, kdy v jejich kompetenci byla možnost přiznání či odepření práva na podání žaloby. Činili tomu tak z toho důvodu, aby byl dán průchod vhodnějšímu a příznivějšímu výkladu práva.³⁵ Druhově lze žaloby dělit následovně:

Actiones in rem, actiones in personam, actiones mixtae

Actiones in rem (žaloby věcné) poskytovaly ochranu absolutním právům působícím *erga omnes* (tzn. proti všem). Relativní práva působící *inter pares* (mezi stranami) chrání *actiones in personam* (žaloby osobní) a jsou formulované na určitou peněžní sumu nebo navrácení požadovaného předmětu. Konečně *actiones mixtae* (smíšené žaloby) mají prvky z obou předešle zmíněných. Poskytují ochranu jak věcnému právu, tak na druhé straně i peněžnímu závazku (př. *actio vi bonorum raptorum* - žaloba z loupeže).

Actiones stricta iudicia

Actiones stricta iudicia, někdy označované také jako *actiones stricta iuris* (žaloby přísného práva) omezovaly rozhodnutí soudce na pouhé zjištění oprávněnosti žalobcovy nároku, který spočíval v dožadování se vydání určité věci nebo pevné peněžní sumy. Pokud žalobce požadoval více, než na co měl skutečný nárok, prohrál by spor a následně ztratil právo žalovat ve stejné věci znovu.

---

³⁴ REBRO, Karol. *Rímske právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 122. ISBN 9788080783525.

³⁵ MACUR, Josef. *Právo procesní a právo hmotné*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 21. ISBN 8021007400.

Actiones bona fidei

V tomto případě bylo povinností soudce brát ohled na vedlejší okolnosti sporu a následně vydat takové rozhodnutí, které bude ve shodě s *bona fidei* (dobrou vírou). Příkladem bych uvedla *actio locati*, kde proti sobě stojí *lokátor* (pronajímatel) a *konduktor* (nájemce), přičemž své právo uplatňoval pronajímatel vůči nájemci. Například se jednalo o *actio venditi* (žaloba prodávajícího z tržové smlouvy na zaplacení kupní ceny).

Actiones poenales

Actiones poenales (žaloba z deliktu) je obligací pramenící z deliktu, kdy žalobci vzniká nárok na splacení pokuty. Tato pokuta má poenální charakter, jehož podstatou je nemožnost potrestat případné žalobcovi dědice. Pokud bylo více proviněných, uplatňovaly se žaloby kumulativně proti každému z nich. Příkladem uvádím *actio furti*, žalobu používanou pro případ krádeže.

Actiones rei persecutoriae

Zde se jedná o věcné žaloby směřující k náhradě škody za spornou věc. Do této skupiny se řadí například žaloba k ochraně kviritského vlastnictví (*rei vindicatio*).

Actiones duplices a simplis

Actiones duplices (dvoustranné žaloby) se považují za takové, kde jsou všichni účastníci žalobci a žalovanými zároveň. Vedle toho u *actiones simplis* (žalob jednostranných) je jasně dané, která z přítomných stran je v pozici žalobce, druhá je pak v pozici žalovaného.³⁶

---

³⁶ SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo: systém a instituce*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, s. 255-258. Beckovy právnické učebnice. ISBN 8071790311.

Actiones directae a utiles

Žaloby dělíme i podle způsobu jejich vzniku. *Actiones directae* (žaloby přímé) mají své kořeny v civilním právu nebo vychází z činnosti préтора. Žaloby, u kterých se pozměňují jen určité části, ostatně však konstruované podle vzoru, označujeme jako *actiones utilis* (žaloby pomocné)

Actiones iuris civilis, actiones iuris honorarii

Při rozdělení žalob dle toho, jakým právem se řídí, rozlišujeme *actiones iuris civilis* jako žaloby podle platného sepsaného práva³⁷. Poté evidujeme žaloby vytvářené magistráty a následně publikované v jejich ediktech - *actiones iuris honorarii*.³⁸

Actiones perpetuae, actiones temporales

Pokud bychom jako filtr použili promlčecí lhůtu, budou *actiones perpetuae* žalobami nepromlčitelnými. *Actiones temporales* se dostanou do pozice žaloby, jejichž použitelnost je časově omezená.³⁹

Konkurence a kumulace žalob

O kumulaci žalob mluvíme tehdy, když aktivně legitimovaná osoba má možnost podat více žalob týkajících se jedné věci, přičemž jedno podání nevylučuje podání druhé. Dle Ulpianiana byla krádež důvodem vzniku *actio furti* či *condictio furtiva* se stejným základem, nýbrž odlišným cílem, přičemž byla dána volnost uvážení legitimované osobě, jakou si zvolí.

---

³⁷ Zde bychom mluvili o *Zákoně dvanácti desek*, právních obyčejích či dalších, např. komiciálních zákonech, které byly vytvářeny tamějšími institucemi obdařenými zákonodárnou mocí. K tomu SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo: systém a instituce*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, s. 258. Beckovy právnické učebnice. ISBN 8071790311.

³⁸ BLAHO, Peter, Michaela ŽIDLICKÁ a Ivan HARAMIA. *Základy římského práva*. Bratislava, 1997, s. 448-450. ISBN 9788085719079.

³⁹ FRÝDEK, Miroslav. *Kurs římského práva*. Ostrava: Key Publishing, 2011, s. 61. Právo (Key Publishing). ISBN 9788074181191.

Naproti tomu konkurenci žalob shledáváme v případě, kdy můžeme aplikovat na jeden případ více druhů žalob. Je tedy pouze na aktivně legitimovaným, aby si zvolil jednu z možností, čímž bude následně vyloučeno vznesení jiné žaloby. Příklad uvádí právník Paulus – pokud zabijeme otroka, který byl předmětem zástavního práva, užije oprávněný výběru z *actio legis aquiliae* (žaloba z protiprávního zničení věci - zde usmrcení otroka) nebo *actio pignoratitia* (žaloba na nárokování nákladů spojených se zástavou).⁴⁰

1.7 Navrhování důkazů

Jak již bylo zmíněno výše, procesní strany měly možnost předkládání důkazů před soudce. Zprvu se jednalo zejména o povolávání svědků k ústní výpovědi, netrvalo však dlouho, než začaly nabírat na významu písemné důkazy. Čas přinesl také stále častější užití právních domněnek, za jejichž pomoci a v zájmu právní jistoty se předpokládala právní skutečnost, o níž nebylo zcela jasno, zda skutečně nastala. Existovaly domněnky, u kterých bylo možné prokázat, že se předpokládané nestalo. Tyto domněnky se označovaly jako vyvratitelné. Naproti tomu nevyvratitelné domněnky nebylo možné zvrátit a v římském právu se s nimi setkáváme velmi zřídka.⁴¹

---

⁴⁰ FRÝDEK, Miroslav. *Kurs římského práva*. Ostrava: Key Publishing, 2011, s. 64. Právo (Key Publishing). ISBN 9788074181191.

⁴¹ SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo: systém a instituce*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, s. 259. Beckovy právnické učebnice. ISBN 8071790311.

2. Proces legisakční

Legisakční proces je považován za nejstarší formu civilního řízení užívaného na území Římské říše, který dosahoval největšího rozsahu v období římské republiky až do jejího konce. Jeho název je složen ze slov *lex* (zákon) a *actio* (žaloba), přičemž svou podstatou vyjadřuje nutnost předstoupení žalobce a vyjádření jeho nároku na žalobu. Toto jednání (stejně jako následné vyjádření préтора) musí být učiněno formálním, slavnostním způsobem a nárok měl být vznesen citováním zákona tak, aby byla vystižena zásada *lege agere* (žalovat podle zákona), jinak „*nulla legis actio sine lege*“ (není žaloby bez zákona).⁴² Domáhat se svých narušených práv se smělo tedy pouze, pokud byla těmto právům výslovně poskytována ochrana ze strany zákona. Výsledná řeč měla jasně danou, pevnou část odpovídající předepsaným formulím (*legis actiones*). Vedle ní stála část pohyblivá, která byla přizpůsobená konkrétnímu případu. V praxi tento proces mohl někdy vypadat jako divadelní představení.⁴³

Formu legisakcí určovali kněží - pontifikové (*pontifices*), kteří si však po dlouhou dobu uchovávali podobu v tajnosti a každý rok stanovili jednoho člena, aby vyšel před lid a poskytoval v tomto ohledu procesní rady. Odtajnění se odehrálo až kolem roku 300 př.Kr., kdy byla forma zpřístupněna na fóru a zároveň došlo k uveřejnění první sbírky legisakcí *Ius civile Flavium*.⁴⁴

Z výše zmíněného je více než jasné, že žalobce musel velice přesně zformulovat předmět žaloby a svým slovem vybídnout žalovaného k účasti na soudu (*in ius vocatio*).⁴⁵ Následovalo posouzení přípustnosti žaloby. V případě, že nebyla neshledána překážka bránící zahájení procesu, ustanovil se rozhodný soudce. Pokud by došlo k sebemenšímu odchýlení se od stanovené normy, právo žalovat druhou stranu nebylo přiznáno a legisakce byla prohlášena za neplatnou.

---

⁴² ŽIDLICKÁ, Michaela. Římské právo. Brno: Institut dalšího vzdělávání, 2002. s. 22.

⁴³ KINCL, Jaromír. *Deset slavných procesů Marka Tullia*. Praha: C.H. Beck, 1997, s. 13. Právo a společnost (C.H. Beck). ISBN 80-7179-178-4.

⁴⁴ HEYROVSKÝ, Leopold. *Římský civilní proces*. Svazek 8. Bratislava: Právnické fakulty University Komenského, 1925, s. 113-116.

⁴⁵ METZGER, Ernest. *Roman Judges, Case Law, and Principles of Procedure*. American Society for Legal History, 2004, s. 247.

2.1 Způsobilost k legisakčnímu procesu

Podle právních norem upravujících legisakci se procesu mohl účastnit pouze římský občan. Pokud bychom se podívali na situaci peregrínů, do roku 1888 mohli užívat soudního řízení za předpokladu, že bylo umožnění tohoto práva cizinců posouzeno za spravedlivé. V případě kladného posouzení bylo pak fingováno římské občanství. V pozdější době se jejich postavení dostalo do značné nevýhody, jelikož jim toto právo bylo upřeno. Proto často nemohli dostat svých práv tak, jako římscí občané.⁴⁶ Některým peregrínům byla svěřena způsobilost k právnímu jednání (*commercium*), nicméně stále postrádali způsobilost k právům, tudíž ani v tomto případě nemohli užívat legisakčního procesu.⁴⁷

2.2 Druhy legisakcí

První čtyři zmíněné formy poji společný znak, jímž je vázanost na soud (*ius*) a jejich užití k započetí soudního procesu. K zahájení sporu se *užívalo lege agere sacramento, lege per iudicis postulationem a lege per conditionem*. Naopak *lege per manus iniectioem i lege per pignoris capionem* soužily k zajištění výkonu rozhodnutí.

Lege agere sacramento

Nejstarší užívaný typ, který mohl žalobce použít, pokud nebyla určena jiná speciálně určená ochrana, je *lege agere sacramento*. Mluvíme zde také o nejstarší ochraně soukromého práva na římském území. Představuje univerzální formu, která se v Římě užívala vždy, pokud nebylo stanovena forma speciální.⁴⁸ Za její pomoci žalobce mohl žalovat legisakčním řízením dovolené sporné záležitosti a ve stádiu *in iure* vybízel žalovaného k vyjádření jeho postoje uznáním žalobního

---

⁴⁶ KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Brno: Doplněk, 1981, s. 211. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 8021007664.

⁴⁷ HEYROVSKÝ, Leopold. *Římský civilní proces*. Svazek 8. Bratislava: Právnické fakulty University Komenského, 1925, s. 117-118.

⁴⁸ KOCOUREK, Albert. *The Formula Procedure of Roman Law*. Virginia Law Review, 1922, s. 341.

nároku či jeho popřením. Pokud došlo k odmítnutí, uzavírají sporu procesní strany sázku.⁴⁹

Ta se uváděla v tamější měně, assech⁵⁰. Ten, kdo spor prohraje, přijde i o vsazené *sacramentum*, ze kterého se stalo *sacramentum iniustum*⁵¹ - příjem státní pokladny. K tomu promlouvá GAIUS: „*Actio sacramento*“ bývala všeobecná: *neboť v těch případech, kdy zákon nestanovil, aby se žalovalo jinak, žalovalo se pomocí „actio sacramenti“.* A při nepravdivém tvrzení bývala ta žaloba právě tak nebezpečná, jako je dneska nebezpečná „*actio certae creditae pecuniae*“, (a to) vzhledem ke sponsi, která ohrožuje žalovaného, jestli bezdůvodně zapírá, a vzhledem k restipulaci, která ohrožuje žalobce, jestli vymáhá něco, co dluženo není. Ten totiž, kdo (ve sporu) podlehl, platíval vsazenou částku (tzv. *sacramentum*) jako pokutu a ta (částka) připadala státu, a (proto) se pro ni zřizovaly záruky prétorovi: ne (tedy tak) jako dneska, kdy pokuta ze sponse a restipulace připadá jako zisk odpůrci, který by vyhrál. (GAIUS, Učebnice, IV, 13). Z uvedeného tedy vyplývá, že za doby legisakcí bylo *sacramentum* příjmem putujícím do státní pokladny, avšak následně v časech Gaiových⁵² vložena suma připadala té straně, které vyhrála spor.

Pokud předmětem sporu byla movitá věc, přinášela se s sebou na jednání. V případě nemovité věci se strany včetně prétora přesouvaly na ono místo, kde se nemovitost nacházela (zde hovoříme zejména o pozemcích). Později se na místo odebíraly pouze sporné strany, kde za pomoci svědků odebraly například hroudu hlíny zpodobňující pozemek, kterou následně zanesly před prétora a pronesly legisakční formulí. Za vlády M. T. Cicera⁵³ došlo ještě

---

⁴⁹ Účastníci museli přislíbit bohu přinesení určité oběti (*sacramentum*), jehož hodnota se určovala individuálně podle předmětu sporu. Ve sporech jejichž hodnota přesahovala 1000 assů bylo *sacramentum* 500 assů, u sporů jejichž hodnota byla do 1000 assů a ve sporech o čest a svobodu bylo *sacramentum* 50 assů. Blíže HEYROVSKÝ, Leopold. Římský civilní proces. *Římský civilní proces*. Svazek 8. Bratislava: Právnické fakulty University Komenského, 1925, s. 121.

⁵⁰ As je pokládán za nejstarší opravdovou minci, která byla na území Římské říše ražena od 4. století př. Kr. Jednalo se o minci vyhotovenou z bronzu s raženým obrazcem býka, vepře či berana. K tomu srov. Římské mince a mincovnictví. Lovec pokladů [online]. [cit. 2021-11-01]. Dostupné z: <https://www.lovecpokladu.cz/home/historie-minci-rimske-mincovnictvi-410>

⁵¹ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981, s. 241.

⁵² Viz. jeho výše uvedená citace „*ne tedy tak, jako dneska*“ - míněno za doby jeho života.

⁵³ Marcus Tullius Cicero (106 př.Kr. – 43 př. Kr.) byl politikem v době Římské republiky. K tomu srov. CICERO, Marcus Tullius. *Řeči proti Verrovi*. Praha: Odeon, 1972, s.13 a 31. ISBN 8085827956.

k nepatrné změně v podobě nošení hroudy hlíny rovnou na soudní jednání, kde ji nejprve položily na vzdálenější místo a na pokyn přinesly před soudece.

Ne vždy bylo možné spornou věc k soudu donést vzhledem k její povaze. Pokud se jednalo o věci nadměrné, zastoupily se její částí - u rozestavěného domu například cihla, u stáda dobytku stačilo dostavit před soud jeden kus.

Sporná věc či její část se u soudu využila při proslovu. Ten, kdo si na ni činil nárok se jí dotkl a pronesl předepsaný způsob vyjádření (vindikace), na jejímž konci se věci dotkl hůlkou. „*Promluvil takto: Já prohlašuji, že tento otrok mně z řádného důvodu patří podle kviritského práva. Pohled, tak jak jsem řekl, vložil jsem hůlku.*“⁵⁴ Následně stejně tak vystoupila protistrana vyjádřením odporu (kontravindikace). Obě strany od předmětu sporu ustoupily a počkaly, komu bude prozatímně do konce procesu uvážením soudce přisouzena. Avšak strana, které byl předmět sporu přidělen, se musela zaručit straně druhé, že v případě, kdy spor prohraje, vydá předmět sporu včetně plodu na něm získaných.

Lege agere sacramento byla užívána buď jako absolutní žaloba vycházející z práva k věci (*in rem*) nebo jako žaloba relativní postavená na existenci závazku (práv obligacních). Leopold Heyrovský ve své knize uvádí, že se bohužel nedochovaly konkrétní zprávy o tom, jak *legis octio sacramenti in personam* přesně vypadala.⁵⁵ Vedle toho Cicero zhodnotil pronášené řeči: „*Haec iam tum apud illos barbatos ridicula, credo, videbatitur.*“ - „*Tyto věci, věřím, připadaly směšné už tehdy mezi těmi vousatými lidmi.*“⁵⁶ Jan Vážný uvádí, že samotné *sacramento* zřejmě probíhalo následovně: Po vyjádření předmětu sporu jednotlivými stranami užitím předepsaných řečí se tyto strany nadále vyzvaly k *sacramento* na určitou peněžní sumu, které by ztratily v případě prohry ve prospěch státu. Poté bylo v rukou soudce, aby rozhodl o tom, kdo o *sacramentum* přijde. S tím se pojilo i samotné rozhodnutí o sporu, které je zajímavé svou povahou. Nejednalo se totiž o přímý výrok, ve kterém by bylo stanoveno, kdo je v právu a následným určením postihu prohravší strany, nýbrž o výrok nepřímý. Pro svou povahu je *lege agere sacramentum* považováno za umělé a dle Miroslava Boháčka není možno

---

⁵⁴ KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Brno: Doplněk, 1981, s. 202. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 8021007664.

⁵⁵ HEYROVSKÝ, Leopold. *Římský civilní proces*. Svazek 8. Bratislava: Právnické fakulty University Komenského, 1925, s. 122-124

⁵⁶ VÁŽNÝ, Jan. *Římský proces civilní*. Praha: Melantrich, 1935, s. 14 – 18.

považovat za podobu nejstaršího modu agendi užívaného v Římě při řešení soukromoprávních sporů.⁵⁷

Per iudicis postulationem

Legis actio per iudicis postulationem vznikla později než první zmíněná a je žádostí o určení soudce pro daný spor, při němž se nevyžadovalo *sacramentum*. Zákon dvanácti desek sem řadí žaloby na vymáhání dluhu ze stipulace.⁵⁸ Její použití bylo možné jen na konkrétní okruh záležitostí (např. rozdělení spoluvlastnictví). Celé jednání pak mohlo vypadat následovně:

„*Ex sponsione te mihi x milia sestertiorum dare oportere aio: id postulo aies an negas. Adversarius dicebat non oportere. Actor dicebat: quando tu negas, te praetor iudicem sive arbitrum postulo uti des - Prohlašuji, že máš ze sponse povinnost dát mě 10 tisíc sesterciů⁵⁹. Ptám se zda to přiznáš anebo popřeš. Protivník řekl, že povinnost nemá. Na to žalobce řekl: Když ty to popíráš, žádám tě prétoře, abys ustanovil soudce nebo rozhodčího!*“⁶⁰

Per conditionem

V tomto případě se jednalo o výzvu k dobrovolnému plnění, za předpokladu, že byla známa hodnota škody. Povinný měl na její úhradu lhůta 30 dní a pokud s tímto nesouhlasil, dostavily se strany před prétoře, který spor rozsoudil. Od *per iudicis postulationem* se odlišuje možností absence uvedení kauzy.⁶¹

---

⁵⁷ BOHÁČEK, Miroslav. *Ius dicere nejstaršího římského procesu*. 1951, s. 11-12.

⁵⁸ SKŘEJPEK, Michal. *Texty ke studiu římského práva*. Praha: Orac, 2001, s. 31. Výběrové texty. ISBN 80-86199-32-0.

⁵⁹ Sestercius byl v době republiky považován za velmi cennou stříbrnou minci, jejíž název se odvozoval od latinských slov *semis* (půl) a *tertius* (tři) vyjadřující hodnotu mince na 2 a ½ assů. V pozdější době principátu se již razila v bronzu, čímž jeho hodnota klesla. K tomu VELIŠSKÝ, František. *Život Řekův a Římanův*. Praha, 1876, s. 303.

⁶⁰ KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Brno: Doplněk, 1981, s. 204. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 8021007664.

⁶¹ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl 2. Právo majetkové*. Praha, 1935, s. 45.

Per manus iniectioem

Žaloba označovaná též jako exekutivní, se používala k zahájení osobní exekuce na základě vydaného rozsudku pro stanovenou peněžní sumu. Podávala se 30 dní po vynesení rozsudku a sloužila jako donucovací prostředek k jeho vykonání.

GAIUS uvádí (Učebnice, IV, 21) rozdělení základních forem na 3 následující: *manus iniectio iudicati*, *manus iniectio pro iudicato* a *manus iniectio pura*.

- *Manus iniectio iudicati*

Tato forma je považována za nejstarší z výše vyjmenovaných. Žalovaný byl osloven žalobcem přednesením formule. Pokud se chtěl proti *manus iniectio* bránit, musel na místo nastoupit obhájce (*vindex*⁶²). Pokud ten vhodně zakročil, byl dlužník osvobozen nadobro.

- *Manus iniectio pro iudicato*

Podle dochovaných zmínek řízení se *manus iniectio pro iudicato* nijak nelišilo od prvního typu s výjimkou předříkávané formule, která měla jiné znění.

- *Manus iniectio pura*

Při užití této formule již nebylo potřeba přítomnosti obhájce jako v případech předešlých. GAIUS zmiňuje, že se tato formule užívala například proti tomu, kdo by přijal odkaz ve výši větší než dovolených 1000 assů.

Per pignoris capionem

Pouze tato jediná forma představovala mimosoudní uplatňování nároku za využití svépomoci. I z toho důvodu nebývá brána jako žaloba v pravém smyslu slova. Využívalo se jí zejména při vymáhání pohledávek.⁶³ Svou podstatou tkvěla v zabavení majetku dlužníka za účelem zajištění jeho pohledávky. Pohledávky měly

---

⁶² Vindex je osobou v postavení ručitele, který poskytuje záruku na to, že se žalovaný po předvolání odebere před soud a případně splní exekuci, bude-li mu uložena. K tomu HEYROVSKÝ, Leopold. *Římský civilní proces*. Svazek 8. Bratislava: Právnické fakulty University Komenského, 1925, s. 129-130

⁶³ ŽIDLICKÁ, Michaela. *Římské právo*. Brno: Institut dalšího vzdělávání, 2002. s. 22-23.

zejména veřejnoprávní ráz, často se týkaly i bohoslužeb a náboženství celkově. Pokud byla dodržena stanovená lhůta, mohl dlužník zabrané věci vykoupit zpět.⁶⁴

2.3 Fáze legisakčního procesu

Legisakční proces se sestával ze dvou fází, přičemž v obou sehrával velkou roli prétor, až následně vstoupil do procesu soudce.

2.3.1 In iure

První fáze *in iure* se konala před prétozem a součástí jí mohli být pouze římský občané. Bylo opravdu nezbytné, aby jí byli přítomni obě ze stran, proto měl prétor svěřenou moc k zajištění přítomnosti potřebných i za pomoci násilí. Tento čin nebylo nutné podstupovat za předpokladu, kdy byla za žalovaného přijata záruka ručitelem (*vas*). Jednalo se o nástroj, který měl napomoci neznemožnění hladkého průběhu procesu tím, že by se žalovaný jednání vyhýbal.

Záměrem této fáze bylo definování obsahu a rámce celého sporu, konečným výsledkem pak určení oprávněnosti práva na žalobu. Pokud žalovaný žalobcův nárok uznal (*confessio in iure*), potvrdil skutečnost dále i prétor (*addictio*) a žalobcův nárok se mohl uplatnit. Pokud prétor nárok žalobce uznal, docházelo u věcných žalob (*actio in rem*) ke ztrátě držby žalovaného nad věcí. Nebylo povinností žalovaného se u tohoto typu hájit, nicméně závěrem pak prétor přisoudil věc žalobci. U žalob osobních (*actio in personam*) sloužících k dobývání závazku již tato povinnost byla (*defensio*), pokud tak neučinil, následovala exekuce.⁶⁵

2.3.2 Litiskontestace

Litiskontestace představovala okamžik, kdy pod vedením prétoza a ve vzájemné spolupráci s žalobcem a žalovaným je založen základ sporu. K tomu nastalo za předpokladu, že došlo k dohodě mezi žalobcem a žalovaným ohledně způsobu řešení sporu, za jejíž pomoci byl určen předmět základu sporu

---

⁶⁴ VÁŽNÝ, Jan. *Římský proces civilní*. Praha: Melantrich, 1935, s. 23.

⁶⁵ SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo: systém a instituce*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, s. 262. Beckovy právnické učebnice. ISBN 8071790311.

a také byli jmenováni soudci prétozem. Od založení litiskontestace nebylo již možné přistoupit ke změnám.⁶⁶ Žalobcovo právo se přetvořilo na již pouhé právo na vydání rozsudku a uplatnila se tak zásada *ne bis in idem* (nelze žalovat dvakrát ve stejné věci).

2.3.3 Apud iudicem

Ve druhé fázi na rozdíl od té první působila na místě rozhodčího již soukromá osoba. Ta se soustředila na zjištění pravdivosti tvrzených faktů, k čemuž ji napomáhaly i výpovědi svědků či jiné doložené listinné důkazy, u nichž se nejdříve zkoumala jejich pravost.⁶⁷

2.3.4 Rozsudek

Vydání rozsudku bylo závěrečnou fází celého řízení. Po legisakci *sacramento* bylo rozhodnuto o tom, čím *sacramento* je po právu a tím došlo nepřímo k rozhodnutí celého sporu. U *legis actiones per iudicis postulationem* a *legis actiones per iudicis conditionem* bylo určeno přímo, komu náleží posuzovaný nárok ve sporu. K nabytí právní moci docházelo ihned a proti rozsudku vydaného v legisakčním řízení se nebylo možné odvolat. Povinná strana poté musela plnit to, co jí rozsudek uložil.⁶⁸

---

⁶⁶ ŽIDLICKÁ, Michaela. Římské právo. Brno: Institut dalšího vzdělávání, 2002. s. 23.

⁶⁷ SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo: systém a instituce*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, s. 262. Beckovy právnické učebnice. ISBN 8071790311.

⁶⁸ HEYROVSKÝ, Leopold, Otakar SOMMER a Jan VÁŽNÝ. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 6. vyd. V Bratislavě: Nákladem Právnické fakulty University Komenského, 1927, s.191. Knihovna Právnické fakulty University Komenského v Bratislavě.

3. Proces formulový

Jak již bylo nastíněno, legisakce měly jednu obrovskou nevýhodu, a to přísný formalismus, jež často hrál v neprospěch stran. Stalo se tak velice častou praxí, že v případě, kdy někdo udělal sebemenší chybu v legisakci, prohrál svůj spor.⁶⁹ Nadto s dobou přicházely nové názory a prétorovi tak přibývalo stále více práce s potřebným přizpůsobováním právních norem. V této činnosti byl ale nesmírně brzděn, jelikož legisakce mnoho změn neumožňovaly. Možnou cestou pro vytvoření snadnějšího průchodu legisakce *in personam* bylo vydání prétorských stipulací prováděných na jeho nátlak za účelem donucení k určitému plnění (k tomuto blíže v kapitole 4. Praetorská ochrana).⁷⁰

Čas ukázal jako nezbytnost zrušení dosavadních zvyklostí, což uvedly ve skutečnost *lex Aebutia*⁷¹ a *leges Iuliae*⁷² zavedením formulového procesu.⁷³ Avšak samotné vydání *lex Aebutia* neznamenal definitivní konec legisakčního procesu v historii. Ještě v období za vlády Cicera, než byly vydány *leges Iuliae* se užívalo obou forem řízení. V tomto meziobdobí byl žalobci dán volný výběr procesu, který užijí. Až publikováním *leges Iuliae* došlo k odstranění legisakčního procesu jako takového a formulový proces se stal jediným možným. K tomu GAIUS uvádí výjimku: „*Užití legisakce je dovoleno pouze ve dvou případech: při kauci z hrozící škody a má-li se jednat před centumvirálním soudem.*“ (GAIUS, Učebnice, IV, 31). Co se týká otázky pravomoci v rozhodování magistráta, v legisakčním řízení bylo možné usilovat o uznání pouze nároků uznaných lidovým zákonem, a tak neměl zdaleka takovou volnost v rozhodování,

---

⁶⁹ TURPIN, William. Formula, cognitio, and proceedings extra ordinem. USA: Swarthmore, , s. 513.

⁷⁰ VÁŽNÝ, Jan. Římský proces civilní. Praha: Melantrich, 1935, s. 24.

⁷¹ *Lex Aebutia* vznikla ve druhé pol. 2. stol. př. Kr. (jeho přesné stáří nemáme podloženo zprávami) M. Bartošek uvádí přijetí tohoto zákona kolem roku 160 př. n. l. Srov. VÁŽNÝ, Jan. *Římský proces civilní*. Praha: Melantrich, 1935, s. 24., dále BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981, s. 198.

⁷² *Leges Iuliae* zahrnuje římské zákony vydané členy rodu Iulia. Nejčastěji se však míní zákony vydané Augustem v letech 18 př. Kr. až 9. n.l. Srov. VÁŽNÝ, Jan. *Římský proces civilní*. Praha: Melantrich, 1935, s. 24.

⁷³ BALÍK, Stanislav. Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí. 3. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010.

jakou mu přineslo formulové řízení. Ta byla představena zejména v možnosti svolání poroty za pomoci formule *actionem dare*.⁷⁴

Pokud bychom se ale podívaly ještě na úplné počátky formulového procesu, našli bychom jeho kořeny již v činnostech cizineckého přetora. Vzhledem k jeho neustálým kontaktům s cizinci, kteří nebyli vždy dobře jazykově vybavení, bylo jednou z jeho činností právě napomáhání jim s procesním řízením.⁷⁵ Docházelo tak k sepisování jakéhosi textu, kde v hlavních bodech byly vylíčeny základy procesního sporu, které by cizinec pronesl a následně se předaly pověřenému soudci. Je doloženo, že již v mezinárodním styku ve 2. stol. př. Kr. řízení zahajoval římský úředník předáním písemného vyjádření připomínající pozdější žalobní formuli povolánému soudci.⁷⁶ Přesto, že o procesu formulovém bylo mluveno jako o tom „*jehož rychlosti, stručnosti a účinnosti by se snad nikdy nic nevyrovnalo.*“⁷⁷ od něj v budoucnu bylo vzhledem k jeho větší náročnosti spočívajícím v přesně stanovených formulích upuštěno.

3. 1 Podstata formulového procesu

Celý tento proces je založen na nižším stupni formálnosti. Žaloba jako taková nesla v této době pojmenování *petitio*, které nahradilo dřívější označení *actio*.⁷⁸ Protistrany se odebíraly před soudce, kde byl jimi vylíčen daný spor a následně je rozebírán před magistrátním úředníkem. Ke spravedlivému rozhodnutí napomáhala činnost úředníka tím, že celý spor vedl v souladu s právem a principy spravedlnosti. Výsledkem se měl stát krátký spis, jež se dále předával soudci a definoval mu, jakým směrem a za jakých podmínek má spor nadále vést. Stejně tak jako proces legisakční, i formulový proces se sestává ze dvou fází *in iure* a *apud iudicem*, kdy první z nich bývá zakončena sepsáním žalobní formule.⁷⁹

---

⁷⁴ HEYROVSKÝ, Leopold. Římský civilní proces. Svazek 8. Bratislava: Právnické fakulty University Komenského, 1925, s. 135-136.

⁷⁵ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva ve třech fázích jeho vývoje*. 2. vyd. Praha: Academia, 1995.

⁷⁶ ŽIDLICKÁ, Michaela. Římské právo. Brno: Institut dalšího vzdělávání, 2002. s. 24.

⁷⁷ GREENIDGE, Abel Hendy Jones. *The Legal Procedure of Cicero's Time*. Oxford: The Clarendon Press, 1901, s. 171.

⁷⁸ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981, s. 252.

⁷⁹ SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo: systém a instituce*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, s. 266. Beckovy právnické učebnice. ISBN 8071790311.

3.3 Druhy procesu

Formulový proces rozlišujeme dvojího typu, a to *iudicium legitimum* a *iudicium quod imperio continetur*. První zmíněný se zakládá svou podstatou na místě konání procesu, za které je v tomto případě považován Řím, nanejvýš oblast římského *manucipia*. Dalším předpokladem je fakt, že se spor odehrává mezi římskými občany a konečným vytvořením formule v písemném provedení je ustanoven soudce. Naproti tomu za druhý typ - *iudicium quod imperio continetur* je považován takový proces, kdy nejsou splněny požadavky pro *iudicium legitimum* a vychází pouze z pravomoci úředníka založené na *ius praetorium*.⁸⁰

3.3 Orgány soudní ochrany ve formulovém procesu

V první fázi formulového procesu byl činný úřední magistrát. Tomu nenáležela kompetence v přímém rozhodování sporu, nicméně i tak sehrával významnou roli, bez které by se římský proces té doby neobešel. Jeho náplň práce představovala řádné připravení procesu tak, aby soudce ve druhé fázi, kterého magistrát nakonec určil jako kompetentního již nic nezdržovalo a mohl se věnovat pouze posuzování sporu a vydání konečného rozhodnutí.

Nejčastějšími spory, které se na území Říma rozsuzovaly, byly jednoznačně spory mezi římskými občany. Vrchním představitelem vykonavatele soudní moci byl *praetor urbanus*. Ten projednával případy mezi plnohodnotnými římskými občany, přičemž svou činností napomáhal rozvoji *ius honoraria*⁸¹. Vedle něj stál *praetor peregrinnsus*. Jak již bylo zmíněno, se zaměřoval na řešení sporu, kde se vyskytoval cizinecký prvek. Jeho činnost byla nejvíce významná pro rozvoj v oblasti obchodních vztahů a rozvoj *ius gentium*⁸². Soudní pravomoc

---

⁸⁰ HEYROVSKÝ, Leopold. *Instituce římského práva*. Praha, 1894, s. 140.

⁸¹ *Ius honorarium* je takové právo, které vzniká úřední činností magistráta (nejčastěji městského prétora). Blíže SOMMER, Otakar. *Prameny soukromého práva římského*. Praha, 1932, 57 a násl.

⁸² *Ius gentium* překládáme doslovně jako právo národů, poskytovalo ochranu cizincům. Náleží stále k římskému právu, regulovala však styk Římanů s cizincem, popřípadě styk mezi cizinci na území Římské říše. Blíže SOMMER, Otakar. *Prameny soukromého práva římského*. Praha, 1932, 66 a násl.

měli také *kurulští aedilové* (tzv. *aediles curules*⁸³). Ti byli dosazováni na své pozice volbami, které se konaly vždy každý rok. Co se týká otázky jejich specializované soudní pravomoci, byly jim svěřeny spíše jednodušší případy občanských sporů a řešili tak zejména otázky trhových smluv. V rámci své činnosti vydávali tzv. kurilské edikty. Posledně, na soudní moci participovali **místodržící** jednotlivých provincií, kteří svou činnost publikovali v *edictum provinciale*.

Kdo vykonává soudní moc bylo rozebráno v předchozím odstavci. Považuji ovšem za dobré ještě zmínit jejich odpovědnost, na kterou už v období formulového procesu byl kladen značný důraz.

Stejně tak jako je tomu dnes, již staří Římané pocítovali potřebu zajištění nezávislosti vykonavatelů soudní moci a jejich loajálnosti ke státu. Tuto potřebu můžeme považovat za jeden ze znaků moderního právního státu. O přijetí úplatku pojednával již *Zákon 12 desek*. Ten popsal situaci příjmu úplatku ze strany soudce, kdy se toto přijetí stalo pro soudce osudným a následovalo jeho odsouzení k trestu smrti. Téma úplatkářství neopomněl ani později vydaný *Lex Iulia*, který přijetí úplatku charakterizoval jako trestný čin. Vzhledem k tomu, že soudce měl poměrně velkou kompetenci ovlivnit rozhodnutí sporu, nesměl překročit její hranice. Pokud nastala situace, kdy soudce rozhodl špatně, mohla proti němu poškozená strana podat žalobu u prétora a vyžadovat na něm peněžní pokutu.⁸⁴ Leopold Heyrovský⁸⁵ zmiňuje možnost dotčené strany využít příslušnou žalobu podle toho, zda bylo jeho rozhodnutí úmyslné či jednal pouze z nevědomosti.

3.4 Žalobní formule

Žalobní formule je prostředkem vyjádření obhajoby práv, které strany brání u soudu. Žalobce vyjadřuje, proč by měl být žalobce odsouzen, naopak žalobce proti tomu vystupuje svým obranným vyjádřením. Určité žalobní

---

⁸³ Jejich pojmenování bylo odvozeno od křesla *sella curulus*, na kterém sedávali. K tomu více BURDICK, William. *The Principles of Roman Law and Their Relation to Modern Law*. 2003, s. 637., dále KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, s. 114. Beckovy právnické učebnice. ISBN 8071790311

⁸⁴ BLAHO, Peter, Michaela ŽIDLICKÁ a Ivan HARAMIA. *Základy římského práva*. Bratislava, 1997, s. 458-461. ISBN 9788085719079.

⁸⁵ HEYROVSKÝ, Leopold. *Římský civilní proces*. Svazek 8. Bratislava: Právnické fakulty University Komenského, 1925, s. 88-89.

formule byly zveřejněny v prétorských ediktech a užívaly se tak jako vzor, aby se proces stal přístupnějším.⁸⁶

Pokud se podíváme na strukturu žalobních formulí, můžeme definovat jejich společné znaky. Tím je bezpochybně stanovení kladné (odsouzení) a záporné podmínky (osvobození). Platí, že správná formule by měla mít dvě základní části - jmenování soudce (*iudicis nominatio*), dále pak žalobcovo tvrzení (*intentio*), které je právě onou druhou částí formule.⁸⁷ Intentio posuzoval soudce, který zkoumal zejména jeho pravdivost.⁸⁸

Žalobní formule často obsahovala i vedlejší části, mezi které řadíme **demonstraci**. Té se užívalo ve chvíli, kde byla intence stanovena neurčitě (nejčastěji u žalob *bona fidei*) a rozsah rozsudku se stanovil v pozdější fázi jednání. Dále rozeznáváme **kondemnaci** (*condemnatio*), část procesní formule zmocňující soudce k vynesení rozsudku a odsouzení žalovaného, pokud zjistil, že je intence naplněna, nebo naopak k jeho osvobození. Předmětem mohlo být jen peněžní plnění, přičemž někdy bylo dokonce stanoveno její maximum. V případě kondemnace *certa* šlo o přesně stanovenou sumu. Pokud mluvíme o *in certa*, soudce musel stanovit hodnotu povinnosti svým volným uvážením. Další obsaženou složkou mohla být **adiudikace** (*adiudicatio*), která dávala soudci kompetenci na rozdělení společného majetku mezi sporné strany. V poslední řadě bych zmínila **preskripce**. Uvádí se *praescriptio* dvojího druhu, a to *praescriptio pro actore*, jež svědčily ve prospěch žalobce, vedle toho *praescriptio pro reo* ve prospěch žalované strany.⁸⁹

Vedle jednotlivých složek formule bývaly doplněny také doložkami. Jako příklad lze uvést výhrady, jimiž byl blíže specifikován spor. GAIUS (Učebnice, IV, 131) uvádí příklad žalobce, který žaluje jen již splatné peněžní sumy, vyjma těch, které budou splatné teprve do budoucna.

---

⁸⁶ VÁŽNÝ, Jan. *Římský proces civilní*. Praha: Melantrich, 1935, s. 32-37.

⁸⁷ ŽIDLICKÁ, Michaela. *Římské právo*. Brno: Institut dalšího vzdělávání, 2002. s. 24.

⁸⁸ HEYROVSKÝ, Leopold. *Instituce římského práva*. Praha, 1894, s. 140.

⁸⁹ VÁŽNÝ, Jan. *Římský proces civilní*. Praha: Melantrich, 1935, s. 32-37.

Typy žalob

Existence žalob je těsně svázaná s formulemi. Ve formulovém procesu platilo pravidlo, podle kterého musel nejprve dotyčný najít příslušnou formuli, aby za její pomoci mohl přistoupit k žalobě. Každou formuli můžeme přiřadit k určité skupině vyznačující se společnými znaky, a to i navzdory tomu, že je každý typ originální a má své vlastní specifika.

- *Actiones in ius conceptae, actiones in factum conceptae*

Prvně zmíněnou skupinu můžeme označit jako žaloby dle platného práva. Jsou odkazující na platné civilní právo a pokud jím nebyla poskytnuta dané oblasti ochrana, nebylo možné žaloby užít. Spadaly sem běžné civilní formule vyjadřující právo či závazek, dále i žaloby s určenou fikcí nebo také žaloby se zastoupením, u kterých došlo k záměně subjektu určeného v intenci kondemnací za osobu jinou. Vedle toho *actiones in factum conceptae* definované jako „žaloby dle faktického stavu“ vytvářely výplň oblasti, kde ochrana nebyla poskytnuta prostřednictvím *ius civile*, domáhaly se ochrany poskytnuté prétozem, který pro tuto situaci tvořil nové formule a stal se tak tvůrcem práva.⁹⁰

- *Actiones civiles, actiones praetoriae*

V žalobách civilních bylo obsaženo žalobcovo tvrzení vytvořené na základě civilního práva, výhradně se sem řadí skupina *actiones in ius conceptae*. Prétorské žaloby zahrnovaly formule v rámci *in factum conceptae*.⁹¹

- *Actiones utiles, actiones directae*

O *actiones utiles* hovoříme jako o žalobách pomocných vytvářených prétozem v situaci, kdy byl konkrétní případ pozměněnou skutkovou podstatu na to, aby se mohlo užít klasické žaloby civilní. Vedle toho *actiones directae* jsou žalobami původními.

---

⁹⁰ VÁŽNÝ, Jan. *Římský proces civilní*. Praha: Melantrich, 1935, s. 38-39.

⁹¹ Novickij I. B. *Osnovy rimskovo graždanskovo prava*. Moskva, 1956, s. 36

3.5 Připuštění žaloby

Na úplném počátku významnou roli sehrával prétor tím, zda bude vůbec daná žaloba přijata (*dare actionem*). Pokud se rozhodl žalobu zamítnout (*degenatio actionis*), musel důvod podložený platným právem.

Procesní důvody

Pro přijetí žaloby musel mít prétor místní i věcnou příslušnost. Pokud zjistil, že ta mu v daném případě nepřísluší, nemohl žalobu přijmout. Stejně tak se dělo i v případě, kdy procesní způsobilost nebyla na straně stran.

Materiálněprávní důvody

Prétor mohl zamítnout žalobu i pro materiálněprávní důvody. V tomto případě na něj byl kladen velký důraz, aby byl skutečně velmi dobře seznámen se sporným případem. Přistoupil k tomu při zjištění, že je celý spor bezdůvodný nebo žalobce vymáhal svůj nárok v rozporu se základy slušnosti.

3.6 Fáze formulového procesu

Pokud prétor došel k názoru, že opravdu žalobu pro výše zmíněné důvody zamítne, provedl *degenatio actionis*, kterým bylo řízení zastaveno. Při zamítnutí žaloby z procesních důvodu mohl prétor pouze uvést, že spor nespadá do jeho kompetence. Naopak při důvodech materiálněprávních nastávala situace velmi blízká vydání osvobozujícího rozsudku, kde významným rozdílem byl fakt, že zde nedocházelo k litiskontestaci.⁹²

Ve chvíli, kdy nebyly prétozem shledány žádné nedostatky, došlo k založení litiskontestace, která měla za účinek ukončení možnosti provádění změn ve formulaci a pro vydání rozhodnutí se stal rozhodným stav v okamžiku litiskontestace. Nadále nebránilo nic tomu, aby mohl začít konat řízení.

---

⁹² BLAHO, Peter, Michaela ŽIDLICKÁ a Ivan HARAMIA. *Základy římského práva*. Bratislava, 1997, s. 462. ISBN 9788085719079.

In iure

Stejně tak jako v legisakčním řízení, i zde se proces sestával ze dvou fází. První z nich, *in iure*, se spor zahajoval. Toto započetí sporu bylo zprvu prováděno za pomoci *in ius vocatio*, později se ustálila více písemná forma vybídnutí žalobce, aby se žalovaný dostavil před préтора (*litis denuntiatio*). Prétor slavnostně prohlásil spor za oficiálně započatý za přítomnosti svědků podle předepsané formule. Od této chvíle se stanovil rozsah žalobního nároku a uplatnila se zásada *ne bis in idem*, která zakázala žalobci opakované domáhání se totožného práva u soudu a stavěla překážku věci rozhodnuté (*res iudicata*). Jako účinek litiskontestace se strany vázaly, že se podrobí vynesenému rozsudku a pokud by k tomu nedošlo, bude tento rozsudek vynutitelný.⁹³

Žalobce se v některých případech dostavení vyhýbal, evidujeme proto institut *missio in bona*⁹⁴, díky kterému mohl být žalovanému uzmut jeho majetek a sloužil tak jako efektivní donucovací prostředek.⁹⁵

Apud iudicem

Řízení před samotným, soukromým, soudcem představuje fázi druhou. Ten při svém rozhodování vycházel ze spisu, který mu byl předložen jako výsledek první fáze prétořem a v neposlední řadě platným právním pořádkem.⁹⁶ Seznamoval se dále také s výsledky z provedeného dokazování tak, aby jeho rozsudek, který na konci této fáze vydal, byl co nejvíce spravedlivý.⁹⁷

Ne vždy se však fáze konaly ve stejný den, znamenalo to povinnost procesních stran přislíbit svou účast na fázi druhé. K tomu GAIUS: „*In summa sciendum est eum qui cum aliquo consistere velit in ius vocare oportere et eum qui vocatus est, so non venerit, poenam ex edicto praetoris committere.* - *Obecně je třeba vědět, že ten, kdo chce vést s někým soudní spor, musí jej povolat*

---

⁹³ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2., přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995, s. 81. ISBN 8020005455.

⁹⁴ *Missio in bona* představuje mimosoudní prostředek ochrany práv a vyjadřuje uvedení do detence nebo držby. K tomu HEYROVSKÝ, Leopold. *Instituce římského práva*. Praha, 1894. s. 157.

⁹⁵ ŽIDLICKÁ, Michaela. *Římské právo*. Brno: Institut dalšího vzdělávání, 2002. s. 25.

⁹⁶ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981, s. 36.

⁹⁷ BLAHO, Peter, Michaela ŽIDLICKÁ a Ivan HARAMIA. *Základy římského práva*. Bratislava, 1997, s. 457. ISBN 9788085719079.

„před právo“ (*in ius*) a jestli ten se nedostaví, propadá pokutě podle prétorského ediktu.“⁹⁸ - Soudce byl povolán prétorem, a to buď po vzájemné shodě stran nebo losem.

Na samém začátku této fáze každá strana sdělila soudu svůj pohled na věc, na což navazovalo dokazování spočívající v prokazování tvrzení jednotlivých stran. Uplatňovala se projednací zásada, která je typická pro sporná řízení. Veškeré důkazy předkládaly strany z vlastní iniciativy a je tak pouze na nich, aby ovlivnil výsledek řízení. Za důkazy s největší přesvědčivostí byly považované výpovědi svědků, kteří museli přísahat na jejich pravdivost.

Dalším krokem bylo vydání rozsudku, kterým soudce autoritativně prohlašuje existující práva a povinnosti s působností *ex tunc* (od tehdy). Konstitutivní rozhodnutí stanovující zcela nový právní vztah byla spíše zřídka vydávaná.⁹⁹

Rozsudek

Rozsudek v římském právu byl založen na principu pekuniární kondemnice, kdy žalobce svůj nárok vymáhal v první řadě v penězích (na rozdíl od dnešní doby, kdy se v peněžní sumě plní pouze pokud není jiná možnost). Považuji také za dobré zmínit, že rozsudek soudce byl finální a nebylo tak již možné se proti němu odvolat. Evidujeme pouze případy, kdy mohlo být rozhodnutí považováno za nicotné. To však nastávalo pouze v ojedinělých případech, kdy soudce nerespektoval formuli nebo se zcela vypustilo dokazování. Pokud se někdo chtěl proti nicotnosti bránit, mohl užít institutu *revocatio in duplum*, jehož povaha bohužel není doložená. Prétor mohl zřídka připustit užití restituce, a to v případě, kdy bylo rozhodnuto na základě omylu.¹⁰⁰

---

⁹⁸ KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Brno: Doplněk, 1981, s. 253-254. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 8021007664.

⁹⁹ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2., přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995, s. 81-82. ISBN 8020005455.

¹⁰⁰ ŽIDLICKÁ, Michaela. *Římské právo*. Brno: Institut dalšího vzdělávání, 2002. s. 25.

3.7 Zastoupení

S příchodem formulového řízení bylo možné nechat se u soudu zastoupit kognitorem nebo prokurátorem, který tak vstupoval do procesního řízení namísto osoby, která ho k těmto úkonům zmocnila. U dřívějšího řízení legisakčního platila zásada „*nemo alieno nomine lege agere potest*“¹⁰¹, která zastoupení vylučovala.

Kognitora¹⁰² ustanovovali slavnostním ceremoniálem a byl považován za řádného pověřeného procesního zástupce. Prokurátor byl oproti němu brán jako obyčejný zástupce, který sice mohl do procesu vstoupit kdykoliv, ale bylo zapotřebí, aby se vydanému rozsudku podřídil nebo zastoupený jeho jednání musel dodatečně schválit.¹⁰³

Vedle možnosti zastoupení existoval i institut podpůrců. Ti sice nenahrazovali jedince nebo jeho zástupce u soudu, mohli však konat vedle něj.

Advocatus

Stejně jako dnes se jednalo o odborníka na právo, který byl nápomocen straně, jíž zastupoval, udělováním cenných rad. Už jen jeho přítomnost na soudě dodávala procesu na závažnosti a povznášela úroveň postavení oné zastupované strany a zvyšovala tak šanci na úspěch.

---

¹⁰¹ Ulp. D. 50, 17, 123. „*nemo alieno nomine lege agere potest*“ přeloženo jako: „*nikdo nemůže podle zákona konat pod jiným jménem*“. MOMMSEN, Theodor, KRÜGER, Paul. *Corpus Iuris Civilis*. Berolini apud Weidmannos, 1872, dostupné na: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr> K tomuto tématu blíže Blíže HEYROVSKÝ, Leopold, Otakar SOMMER a Jan VÁŽNÝ. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 6. vyd. V Bratislavě: Nákladem Právnické fakulty University Komenského, 1927, s. 121-124. Knihovna Právnické fakulty University Komenského v Bratislavě.

¹⁰² Institutem kognitora se zabývá i Milan Bartošek ve své knize *Škola právníckého myšlení*. Nastiňuje situaci, kdy Maevius prodal pozůstalost Titiovi, což vyvolalo reakci věřitelů, kteří ho za to zažalovali a on si zvolil Titia jako svého procesního zástupce - *cognitora*. Maevius zůstal v pozici pasivně legitimovaného subjektu (*dominus litis*). Ve standardním případě by pokračoval spor výměnou subjektů na základě příkazu (*mandatum*), *intentio* zní na kognitora, kdežto *condemnatio* na Maevia. S ohledem na zásadu - „nikdo nesmí hájit u soudu druhého bez záruky“, byla ta věřitelům poskytnuta. Tento případ je zajímavý ve vztahu kognitora a domina, Titus totiž hájil i svůj zájem. To mělo za následek, že na Titia přešly závazky z prodeje. Nevýhodu jeho postavení představoval také fakt, že splátky pozůstalostních dlužníků šly do rukou Maevia, Titius je na něm poté musel vymáhat (toto Titiovo postavení by se upevnilo až litiskontestací).

¹⁰³ KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, s. 121. Beckovy právnícké učebnice. ISBN 8071790311.

Patronus

Patronus byl zejména řečníkem, člověkem pověřeným ke vznášení procesních dotazů a vyjadřoval se za jeho pověřitele. Původně se nejednalo o člověka právně vzdělaného, navzdory tomu čas ukázal znalost práva jak potřebnou, až došlo ke sloučení funkce advokáta a patrona v jedno povolání, pro které převážilo označení advokát. Na to, co sdělil soudu, bylo hleděno jako by se vyjádřila zastupovaná strana sama.

Vzetí si jakékoliv odměny bylo od doby vydání *Lex Cincia* z r. 204 př.Kr. považováno za nečestné. Pokud by i přesto advokát odměnu přijal, byl nucen zákonem vrátit čtyřnásobně více. To se však změnilo za císaře Claudia a Nerona¹⁰⁴, kteří dovolili vzít si úplatu za provedenou práci (*honorarium*).¹⁰⁵ Její výše byla sice regulována a její přijetí bylo možné až po skončení procesu, nicméně i tak se jednalo o velký přelom.

---

¹⁰⁴ Tiberius Claudius Caesar (1. srpna 10 př. n. l. – 13. října 54) byl adoptivním otcem Nerona (15. prosince 37 - 9. června 68), který se následně po otci ujal trůnu. K tomu blíže TRANQUILLUS, Suetonius. *Životopisy dvanácti císařů spolu se zlomky spisu o významných literátech*. Svoboda, 1974, 147 a násl.

¹⁰⁵ HEYROVSKÝ, Leopold. *Římský civilní proces*. Svazek 8. Bratislava: Právnické fakulty University Komenského, 1925, s. 110-111.

4. Praetorská ochrana

Jednání přetora dokázalo v mnohých ohledech velmi ovlivnit rozvoj římského soukromého práva. Ač nebyla přetorovi svěřena kompetence vydávat zákony, před nástupem do funkce publikoval přetorský edikt obsahující zásady, kterými se po dobu svého působení hodlal řídit a dával tak za vznik *ius honorarii*. Takový edikt nejprve platil pouze pro přetora, který ho vydal po dobu jeho funkčního období, záhy začali praetori přejímat edikty svých předchůdců (ty se označovaly souhrnně jako *edictum tralaticium*¹⁰⁶).¹⁰⁷ „Praetorovi nešlo o to, vytvořiti právní systém odchylný od práva civilního. Civilní právo bylo praetorem uváděno v život, nikoli však jako strnulá norma, nýbrž se zřením k měnícím se a vyvíjejícím potřebám denního života.“¹⁰⁸ Hlavní úlohou přetora se stalo korigování sporu a podpora správného uplatnění *ius civile*. Díky svému vykládání práva byl někdy označován jako „živý hlas“ práva.¹⁰⁹

Praetorské consilium

Přetor měl k ruce poradní orgán zvaný *consilium*. To bývalo obsazeno vzdělanými jedinci v oblasti právní, které si přetor svou vlastní volbou vybral jako pomocníky v jeho odpovědné funkci.¹¹⁰ Vzhledem k odbornosti a vzdělanosti consilia nebývalo pravidlem, aby každoročně konaná výměna přetora měla za následek i obměnu jeho složení.¹¹¹

---

¹⁰⁶ JOLOWICZ, Herbert Felix a NICHOLAS, Barry. *Historical Introduction to the Study of Roman Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 1972, s. 98.

¹⁰⁷ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin a SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 1995, s. 19.

¹⁰⁸ SOMMER, Otakar. *Prameny soukromého práva římského*. Praha: Nákladem vlastním, 1932, s. 62-63.

¹⁰⁹ KINCL, Jaromír. *Deset slavných procesů Marka Tullia*. Praha: C.H. Beck, 1997, s. 51. Právo a společnost (C.H. Beck). ISBN 80-7179-178-4.

¹¹⁰ KOCOUREK, Albert. *The Formula Procedure of Roman Law*. Virginia Law Review, 1922, s. 345.

¹¹¹ BLAHO, Peter, Michaela ŽIDLICKÁ a Ivan HARAMIA. *Základy římského práva*. Bratislava, 1997, s. 459. ISBN 9788085719079.

Praetorské interdictum

Jednou z prétorových činností se stalo vydávání interdikt, které sloužily jako prostředek ochrany poskytované prétozem (popřípadě správcem dané provincie) ve zkráceném řízení. Velmi často se užívaly jako prostředek na ochranu držby.¹¹² Celá rychlost vyřešení sporu byla také důsledkem požadavku na ochranu veřejných zájmů. Pomocí interdikt mohl prétor poměrně rychle a efektivně rozsoudit spor mezi stranami, což také značně eliminovalo hrozící vznik škod případným protahováním procesu. Jejich obsahem bývaly podle okolností zakazujícího či příkazujícího charakteru. Vydáním se interdiktum stává závazným a určená strana musí dát slib k zaplacení určené sumy svému odpůrci.

Nicméně se nedá říci, že by se prétorská interdikta dala považovat za finální rozhodnutí, neboť zde bylo zcela upuštěno od šetření na místě činu nebo slyšení svědků. Jejich doba neměla dlouhého trvání, s příchodem císařství v Římě totiž tato prétorská interdikta splynula s běžnými žalobami.¹¹³

- *Interdicta privata, interdicta publica*

První skupinou, jak bychom mohli interdikta členit je podle toho, zda účastníci právního poměru jsou k sobě navzájem ve vztahu nadřízenosti a podřízenosti. Rozlišujeme pak *interdicta privata*, které prétor vydává na dožádání se soukromých osob. Naproti tomu *interdicta publica* se vydávala na žádost kohokoliv z občanů v zájmu veřejném.

- *Interdicta prohibitoria, interdicta restutoria, interdicta exhibitoria*

Interdicta prohibitoria jsou povahou obsahové stránky čistě zakazující. Povinné osobě tak nebylo nadále umožněno určité jednání. Zde se setkáváme většinou s ochranou držby movitých či nemovitých věcí, kdy interdikta zakazovala použití násilí proti neoprávněnému držiteli. Naopak prétorův příkaz vyjadřovala *interdikta restutoria* (jindy označované jako obnovující). Těch se užívalo

---

¹¹² HRDINA, Antonín Ignác a Petr DOSTALÍK. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 54. ISBN 9788073802356.

¹¹³ SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo: systém a instituce*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, s. 274-275. Beckovy právnické učebnice. ISBN 8071790311.

v případech odebrání oprávněné držby násilím a většinou se jednalo o nařízení vedoucí k uvedení věci do předešlého stavu. Posledně zmíněná *interdicta exhibitoria* obsahovala příkaz určité osobě, aby konala tak, jak jí bylo určeno. Někdy se příkaz týkal předložení požadované věci, jindy povinnost spočívala v předvedení člověka.¹¹⁴

- ***Interdicta simplicia, interdicta duplicia***

Tato interdikta se odlišují tím, v jakém postavení se strany nacházejí. *Interdicta simplicia* jsou těmi běžnějšími, kde na jedné straně shledáme žalobce a na straně druhé žalovaného, jdoucí svými názory proti sobě. Řadíme sem tak všechna interdikta obnovující a na předložení věci. Naopak zmíněná *interdicta duplicia* jsou tyto dvě strany v obou postaveních, jak žalobce, tak i žalovaného, s čímž se setkáváme zejména u interdiktů chránících držbu.¹¹⁵ Zakazující interdikty bychom mohli přiřadit do obou zmíněných skupin. Jednostranné by byly v okamžiku, kdy jedna strana požaduje zrušení určité činnosti a na straně druhé ten, kdo tak činní. Dvoustrannými se stávají v otázkách oprávněnosti držby, kdy jsou si strany rovny a zároveň je každá jak v postavení žalobce, tak i žalovaného.¹¹⁶

- ***Interdicta retinendae possessionis a interdicta recuperandae possessionis***

GAIUS ještě uvádí dělení podle kritéria, zda jsou interdikty určeny k prvotnímu nabytí držby nebo jejímu znovunabytí či udržení.¹¹⁷ *Interticta recuperandae possessionis* jsou takovými interdikty, která slouží právě k opětovnému nabytí držby a jejího udržení. Příkladem bych zde uvedla *interdictum de vi*, které je možno užít po dobu jednoho roku od chvíle, kdy byl někdo zbaven

---

¹¹⁴ BLAHO, Peter a Michal SKŘEJPEK. *Iustiniani Institutiones*. Praha: Karolinum, 2010, s. 359-360. ISBN 9788024617497.

¹¹⁵ SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo: systém a instituce*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, s. 274-275. Beckovy právnické učebnice. ISBN 8071790311.

¹¹⁶ BLAHO, Peter a Michal SKŘEJPEK. *Iustiniani Institutiones*. Praha: Karolinum, 2010, s. 356. ISBN 9788024617497.

¹¹⁷ KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Brno: Doplněk, 1981, s. 243-244. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 8021007664.

držby nemovité věci užitím prostého násilí.¹¹⁸ Následkem bylo navrácení držby původnímu majiteli (*restitutio*).

Druhým typem jsou *interticta retinendae possessionis*. Tyto interdikty slouží k ochraně současné držby před jejím narušením ze strany jiných osob. Jejím výsledkem je rozhodnutí o tom, kdo je oprávněným vlastníkem a má nárok držbu držet nadále.

Bonorum possessio

Bonorum possessio je výrazem původně znamenajícím pouhou držbu majetku. Užitím času začalo představovat nástroj, za jehož pomoci prétor umožňoval určité osobě (či více osobám) zmocnit se majetku z pozůstalosti. Z důvodu své podstaty se tento institut také někdy označuje jako tzv. uvedení do majetku. Prétor svou činnost vedl takovým způsobem, aby hladkému průchodu civilního práva nic nezabraňovalo a svým konáním působil podpůrně.¹¹⁹

Missio in possessionem

V tomto případě hovoříme o tzv. uvedení do držby cizího majetku. Jedná se o opatření vydané prétozem, které umožňuje osobě v ohroženém postavení dočasně chopit se protivníkovu majetku s jednoznačným cílem - přimět povinnou stranu k určitému jednání, které je po ní vyžadováno. První fází *missio in possessionem ex primo decreto* se protivník uvádí do detenčního postavení, které většinou splnilo svůj cíl a protivník vykonal, co bylo chtěné. Druhou fází rozumíme *missio in possessionem ex secundo decreto*. Nastává pouze za předpokladu, kdy fáze první nebyla úspěšná ve svém záměru a protistrana neuposlechla příkazu. Interditka v tuto chvíli poskytuje ochranu držbě, do níž se dostala protivníkovu strana a v krajním případě může vést až k vydržení.¹²⁰

---

¹¹⁸ ARNDTS, Karl Ludwig, Učební kniha pandekt: [I]. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, s. 307-308. Klasická právnícká díla. ISBN 978-80-7357-517-5.

¹¹⁹ KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, s. 268. Beckovy právnícké učebnice. ISBN 8071790311.

¹²⁰ Termín *missio in possessionem* vysvětluje na příkladu ve své *monografii Škola právníckého myšlení* její autor Milan Bartošek. Dává nám vzhled do situace, kdy Maeuius svému synu Luciovi

Restitutio in integrum

Prétor na základě provedeného šetření vydání rozhodnutí o navrácení do původního stavu, jež nastal neprávem a uplatňující právo zde působí příliš tvrdě. Jeho užití je možné jen za předpokladu, že postižená osoba neměla možnost běžnými dostupnými prostředky výslednému stavu zamezit se splněním podmínek pro uplanění¹²¹. Vždy nemusí dojít nutně k navrácení do předešlého stavu. Prétorovi je dána možnost i odmítnout před něj předloženou žalobu nebo možnost vydání rozhodnutí o tom, že po právu platná jednání se stávají neúčinnými.¹²²

Prétorské stipulace

Podstatou prétorských stipulací bylo na základě příkazu a za přítomnosti prétora přednést jednostranný slib, na jehož základě se přednášející zaváže k plnění.¹²³ Často se stipulace označují jako ústní smlouvy užívané v soukromoprávní oblasti. Na první místo byl stavěn soulad položené otázky s odpovědí na ní, když muselo dojít k užití stejného slovesa. „*Spondes? (Slibuješ?)*“

---

dal *peculium* (faktické panství nad majetkem, nikoliv vlastnictví). Syn byl následně zažalován věřitelem Gaiem ve chvíli, kdy v *peculiu* nebylo nic. Maevius se na to ukryl, jelikož ručil za Luciovy závazky a myslel si, že by mohl být postaven před soud. Díky tomu by mohl prétor jednat podle zásady vyjadřující, že dlužník ručí i sebemenší dluh a uvést věřitele do držby veškerého majetku (*missio in possessionem*). V tomto případě se tak ale nedalo, jelikož *peculium* bylo prázdné a ručí se pouze do jeho výše, Maevius se tedy skrýval zbytečně a Gaius tak nároku nedosáhl.

¹²¹ Jako podmínky pro uplatnění *rustitutio in integrum* se uvádí omluvitelný omyl, nezletilost, nepřítomnost či *capitis deminuto*, kterým docházelo ke změně statusu člověka. K tomu SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo: systém a instituce*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, s. 275. Beckovy právnické učebnice. ISBN 8071790311.

¹²² SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo: systém a instituce*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, s. 275. Beckovy právnické učebnice. ISBN 8071790311.

¹²³ Zajímavý příklad vztahující se k prétorským stipulacím přináší Milan Bartošek ve své knize *Škola právnického myšlení*. Maevius ustanovil Titia jako dědice s podmínkou a jako náhradník pod lhůtou byl určen Lucius. Po smrti Maevia se podle prétorského práva mohl Titius ihned ujmout dědictví za podmínky, že neuškodí náhradníkovi, což přinášelo praktičnost v rychlosti přijetí a rozdíl od klasického civilního práva, kde by musel vyčkat na provedení podmínky. Titius se zároveň náležitě zaručil pod vysokou pokutou, že ve stanovené lhůtě nezkrátí pozůstalost. Jednalo se o opatření řadící se mezi prétorské stipulace, jehož uložení bylo necháno na volném uvážení prétora (dle závažnosti někdy stačil ústní slib, jindy požadoval záruku pomocí rukojmích). Prétor postupuje v souladu se svým nejlepším vědomím tak, aby ani jedna ze stran nebyla poškozena. Pokud jsou přítomní dva odkazovníci s protichůdnou výjimkou, můžou i oni požadovat záruku od Titia za účelem, aby pozůstalost neutratil a nebyl tak ohrožen jejich odkaz.

- *Spondeo! (Slibuji!)*”.¹²⁴ Rozlišujeme slib vzájemný, který se užíval při již existujícím nároku (*repromissio*) a slib, jenž byl zajišťován i za pomoci rukojmí (*satisdatio*). Pokud nedošlo k naplnění slibu, musela proviněná strana splatit pokutu, která bývala též obsažena ve slibu. K využití prétorských stipulací docházelo v případě zřizování záruk nebo v případě potřeby přítomnosti druhé strany.¹²⁵

---

¹²⁴ KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, s. 244. Beckovy právnické učebnice. ISBN 8071790311.

¹²⁵ SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo: systém a instituce*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, s. 276. Beckovy právnické učebnice. ISBN 8071790311.

5. Cognitio extra ordinem

Období konce republiky a následný počátek císařství ukázal nedostatky formulového procesu. Ty byly spatřovány zejména v rozdělení procesu do dvou fází, z nichž se první konala před prétozem a až ve druhé fázi jednal soudce, který vydával rozhodnutí.¹²⁶ Jako další nedokonalost byla považována zbytečná tvrdost exekuce rozsudku nebo navzájem se omezující postavení prétoza a soudce. Všechny tyto postupně objevené mínusy se staly důsledkem skutečnosti, že subjektivním právům nebyla poskytována dostatečná ochrana, jaká by byla zapotřebí.¹²⁷

Pokud bychom se podívali na postavení a úlohu soudního úředníka, stala se značně posilovanou již od počátku užívání formulového procesu. Tato úloha byla ještě více podpořena v pozdější době, a to zejména tak, že určité pravomoci byly přiděleny rovnou úředníkům, což mnohdy mělo za následek vynechání druhé fáze římského procesu odehrávajícího se před soudcem. První fáze, kterou měl na starost určený úředník tak rovnou končila vynesemím rozsudku.

Tyto jednofázové procesy s okamžitým rozhodnutím ze strany úředních magistrátů nebyly zpočátku zcela běžné, proto se pro toto řízení ujal označení *extraordinaria cognitio* (z lat. *extra ordinem*, v překladu znamenající *mimo normu*.¹²⁸) a *cognitio* (úřední vyšetření a následné rozhodnutí¹²⁹) Pro příklad je možné uvést řízení o úhradu honoráře či spory o svěřenectví.¹³⁰

S příchodem období císařů se na stále zesilujícím postavení úředníků nic nezměnilo, ba naopak jejich kompetence stále více nabývaly na významu.

---

¹²⁶ BOHÁČEK, Miroslav. *Ius dicere nejstaršího římského procesu. Listy filologické*. Centre for Classical Studies at the Institute of Philosophy of the Czech Academy of Sciences, 1951, 75(1), str. 8. Dostupné také z: https://www.jstor.org/stable/23459383?seq=1#metadata_info_tab_contents

¹²⁷ REBRO, Karol. *Římské právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 143. ISBN 9788080783525.

¹²⁸ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981, s. 152.

¹²⁹ HEYROVSKÝ, Leopold. *Ottův slovník naučný*. [online]. cs.wikisource.org, 23.2.2013 [cit. 26.11.2021]. Dostupné z:

https://cs.wikisource.org/wiki/Ott%C5%AFv_slovn%C3%ADk_nau%C4%8Dn%C3%BD/Cognitio

¹³⁰ KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, s. 125-126. Beckovy právnické učebnice. ISBN 8071790311.

Již při pohlednutí na časy za vlády Oktaviána Augusta¹³¹ můžeme vidět případy, ve kterých se nerozhodovalo doposud užívaným formulovým procesem, nýbrž již za pomoci kogničního procesu (často nesprávně označovaného jako přezkumný, jelikož každý užívaný proces měl tento charakter) a již zmíněného mimořádného procesu *cognitio extra ordinem*.¹³² Vedle slabšího výskytu těchto procesů stále probíhal značně převládající a zavedený proces formulový.

Vzhledem k výše zmíněným nedostatkům formulového procesu se kogniční řízení postupem času stávalo stále více užívaným právě na úkor formulí, nadto dokonce v souhrnu platilo i po delší dobu, než samotné řízení formulové.¹³³ Za kořeny kogničního procesu bývají považována opatření, která byla vydána úředníky doby císařské nebo císařem samotným.¹³⁴

Následovalo provedení významné reformy císařem Diokleciánem ve 3. st. n.l. . Ta způsobila, že celý formulový proces ve 3. st. n.l. zcela zanikl a kogniční řízení se stalo jedinou možnou formou soudního jednání v celé říši.¹³⁵ Touto reformou došlo k postupné likvidaci republikánských institucí a soudy se rozdělily na vyšší a nižší, čímž byla vytvořena soudní dvoustupňovost a můžeme již mluvit o započetí fungování odvolacích soudů.¹³⁶ Jedná se o velmi významný přelom v historii procesního řízení, jelikož kogniční řízení zavedlo elementy, které se po čase staly součástí kanonického práva a rozšířily se po celé Evropě

---

¹³¹ Oktaviánus Augustus, známý též jako Gaius Iulius Caesar Octavianus byl prvním císařem římské říše. Vládl od roku 27 př. n. l. až do své smrti v roce 14. K tomu blíže TRANQUILLUS, Suetonius. *Životopisy dvanácti císařů spolu se zlomky spisu o význačných literátech*. Svoboda, 1974, 19 a násled. Dále je Augustus považován za vládnoucí vzor, který předčil své předchůdce a za jehož panování země vzkvétala. Jako osoba císaře byl považován za „bytosť v moci neomezenou, souhrn všeho sobě, čím byl sám světu. *Maiestas, která za živa byla prvou po bozích a po smrti byla přijata mezi ně*“. K tomu MACHAR, Josef Svatopluk. *Řím: Feuilletonů*. Druhé. Praha: Nakladatelství Grosman a Svoboda, 1907, s. 82.

¹³² KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, s. 125-126. Beckovy právnické učebnice. ISBN 8071790311.

¹³³ ŽIDLICKÁ, Michaela. *Římské právo*. Brno: Institut dalšího vzdělávání, 2002. s. 26.

¹³⁴ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: I. díl*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s. 150. Klasická právnická díla. ISBN 9788073576165.

¹³⁵ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981, s. 37.

¹³⁶ KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, s. 126. Beckovy právnické učebnice. ISBN 8071790311.

při civilním řízení.¹³⁷ Vděčíme právě tomuto procesu za rozkvět římského právního pořádku ve věcech soukromých.

5.1 Podstata kogničního procesu

Kogniční řízení je posledním vývojovým stádiem procesního řízení v Římě, jehož podstatným rysem je fakt, že císař rozhodoval spory bez ohledu na přetrvávající formule a celé řízení probíhalo v jedné fázi.¹³⁸ Ukázalo se, že díky své obecnosti, pružnosti a menší formálnosti se kogniční proces stal ze všech doposud uplatňovaných procesů tím nejrozšířenějším vůbec. Aplikoval se na území celé Římské říše a vztahoval se na veškeré její obyvatelstvo.¹³⁹

Podstatu procesního řízení *cognitio extra ordinem* spatřujeme v mnoha skutečnostech. Tou hlavní, neopomenutelnou, je již zmíněná jednofázovost procesu. Ta má od této doby za důsledek úplné vymizení fáze *in iure* a *apud iudicem*. Celý proces obrany subjektivních práv se tak od této chvíle odehrává před soudcem, který je vybrán a následně jmenován hlavou státu - císařem. Již v tomto období můžeme o soudci mluvit jako o státně placené osobě, což napomáhalo eliminovat brání úplatků a přispívalo k nestrannému a spravedlivému rozhodování. Soudce byl při výkonu své funkce zcela nezávislý a vázán pouze zákonem, stejně tak jako dnes však musel rozhodovat podle svého nejlepšího uvážení a svědomí.¹⁴⁰ To vše bylo podpořeno zásadou „*iura novit curia – soud zná právo*“.¹⁴¹ Tím, že osoba soudce je již zosobněna zástupcem státu, došlo k upuštění od vynášení rozsudku ze strany soukromého rozhodce zvoleného stranami ze seznamu soudců. *Iurisdictio* tak nyní byla již plně v kompetenci státu, zastoupeného císařem, který svou pravomoc mohl delegovat na podřízené úředníky.

---

¹³⁷ REBRO, Karol. *Římské právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 143. ISBN 9788080783525.

¹³⁸ ŽIDLICKÁ, Michaela. *Římské právo*. Brno: Institut dalšího vzdělávání, 2002. s. 26.

¹³⁹ REBRO, Karol. *Římské právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 149. ISBN 9788080783525.

¹⁴⁰ SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo: systém a instituce*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, s. 276-277. Beckovy právnické učebnice. ISBN 8071790311.

¹⁴¹ ŽIDLICKÁ, Michaela. *Římské právo*. Brno: Institut dalšího vzdělávání, 2002. s. 27.

5.2 Promlčecí lhůta žalob

Za vlády císařů Theodosia a Honoria¹⁴² byla jimi vytvořena nová konstituce zavádějící od té chvíle možnost promlčení žalob. Hovoříme tak o institutu, díky kterému dochází k oslabení subjektivního práva v důsledku marného uplynutí času. Svou podstatou vyjadřuje skutečnost, že v případě, kdy oprávněný neuplatní možnost podání žaloby a dojde k promlčení, právo sice trvá dál, ale není již možné nárok přiznat. Promlčecí lhůta počíná běžet od prvního dne, kdy má žalobce poprvé možnost podat žalobu. U *actiones perpetuae* se stanovila na třicet let, u všech ostatních žalob (*actiones temporales*, prétorské edikty) bylo zapotřebí jejich uplatnění v mnohem kratší lhůtě. Výjimka byla udělena pro žaloby na rozdělení společných věcí, kde se od promlčení upustilo a bylo tak možné nárokovat kdykoliv.¹⁴³

5.3 Řízení v kogničním procesu

Kogniční řízení se sestávalo z několika etap. První z nich tkví v samotném předvolání žalovaného, kterému bylo ze strany soudce zasláno *citatio* vypracované žalobcem v písemné formě, která byla nutným požadavkem. Už zde můžeme spatřit rozdíl od formulového řízení, jelikož předvolání žalované strany není už jen věcí žalobcovou, ale je zainteresován již samotný úředník, který na základě návrhu žalobce žalovaného předvolá. Samotné předvolání může mít několik podob, a to:

- *Litis denuntiatio*, kterého se užívalo již v procese formulovém za předpokladu, že bylo potřebné oficiální předvolání žalovaného a oznámení sporné záležitosti
- Odpovědný úředník se musel postarat o předvolání žalovaného. To učinil sepsáním písemného předvolání a jeho následným doručením (*evocatio litteris*) a uveřejněním výzvy na úřední nástěnce, která umožňuje přístup veřejnosti (*edictio*).

---

¹⁴² Theodosius I. vládl římské říši v rozmezí let 379 n.l. až 394 n.l. Jeho synem a zároveň nástupníkem trůnu se stal Honorius, který byl považován za slabšího panovníka, za jehož vlády docházelo k úpadku Říše. K tomu DROBNER, Hubertus R. *Patrologie: Úvod do studia starokřesťanské literatury*, s. 252–253.

¹⁴³ BLAHO, Peter, Michaela ŽIDLICKÁ a Ivan HARAMIA. *Základy římského práva*. Bratislava, 1997, s. 479-480. ISBN 9788085719079.

- Výzva k dostavení se k soudnímu líčení mohla být doručena prostřednictvím úředního doručovatele, který za toto doručení ručil. Žalovaný musel složit garanční slib stanovující, že pokud by se následně k soudu nedostavil, může být úředníkem odveden do vězení.

Z výše uvedeného je tak zcela zřejmé, že žalovaný byl povinen dostavit se k soudu. Pokud tak v jakémkoli z případů předvolání neučinil, byla mu udělena ze strany státu pokuta za neuposlechnutí.¹⁴⁴

Po předvolání žalovaného následuje den, kdy žalobce seznámí žalovaného s tím, co si nárokuje (*narratio*) a proti tomu žalovaný prohlašuje svůj nesouhlas (*contradictio*), čímž byla založena litiskontestace. Ta se ale odlišovala od té, o které bylo hovořeno v legisakčním a formulovém procesu. Nyní již nepředstavuje dohodu mezi žalobcem a žalovaným, nýbrž se jedná o okamžik, kdy strany dokončily svá podání před soudem a spor se považuje od té chvíle za započatý. Okamžik litiskontence byl nadále podstatným například při potřebě určení sumy, když zněl žalobcův nárok na určitou částku.¹⁴⁵ Objevila se také překážka litispence, která představuje vyloučení možnosti opakovaného vedení sporu v téže věci a ke které docházelo doručením žaloby žalované straně.¹⁴⁶

Soudce po seznámení s žalobou a vyslechnutím jejího popření žalovaným požadoval, aby se strany zaručily, že budou činit jen podložená tvrzení a v případě, kdy se žalovaný nedostavil, mohlo řízení probíhat i bez jeho přítomnosti.¹⁴⁷

Druhá etapa byla představena započatím řízení, které směřovalo k vydání rozhodnutí. Žaloba se řídila podle pravidel materiálního práva a představovala soukromoprávní nárok žalobce, který byl následně posuzován ze strany soudce tak, aby došlo k vydání spravedlivého rozhodnutí. Obranným prostředkem (*praescriptio*) žalovaného mohlo být popsání jakékoliv skutečnosti, která by

---

¹⁴⁴ REBRO, Karol. *Rímske právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 146-147. ISBN 9788080783525.

¹⁴⁵ REBRO, Karol. *Rímske právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 146-147. ISBN 9788080783525.

¹⁴⁶ BLAHO, Peter, Michaela ŽIDLICKÁ a Ivan HARAMIA. *Základy rímskeho práva*. Bratislava, 1997, s. 479. ISBN 9788085719079.

¹⁴⁷ REBRO, Karol. *Rímske právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 146-147. ISBN 9788080783525.

svědčila v jeho prospěch. Pokud se dostavily obě strany před soud, mohly si navzájem pokládat otázky (*interrogatio in iure*).

Důležitý je okamžik, ve kterém jednotlivé strany předkládají před soudce důkazy se snahou prokázání svého tvrzení. Na nejvyšší úroveň průkaznosti byly stavěny písemné dokumenty, jejichž vypovídající hodnota byla stavěna nad důkazy ostatní. Tyto písemné důkazy byly dále rozlišovány podle autora jejich vyhotovení. Maximální důkazní hodnota byla dána dokumentům vystaveným úředníky (*acta*) nebo veřejnými písaři (*tabelliones*). Soukromé písemnosti (*chirographa*) se stavěly na úroveň dokumentů předešlých pouze za předpokladu, že byly podepsány alespoň třemi svědky. Předvolání a následný ústní výslech svědků (*testimonium*) byl považován za méně průkazný a byl zohledňován pouze, pokud byla vypovězená skutečnost potvrzena dohromady třemi svědky, navíc byl brán zřetel na jejich postavení ve společnosti. Čím vyšší postavení svědek měl, tím jeho tvrzení získávalo větší význam. Dokonce se uplatňovalo pravidlo „*testis unu, testis nullus - jeden svědek, žádný svědek*“.¹⁴⁸ Výsledkem každého řízení se mohlo stát i uznání (*confessio*), které bylo bráno jako rozhodný důkaz či přísaha (*iusiurandum*). Uznání bylo ve formulovém procesu omezeno na spory, které byly formulované na určitou sumu. K přísahání bylo připouštěno jen u žalob certum, kde byla přesně stanovená požadovaná věc či suma.

5.4 Rozsudek

Soudce rozhoduje spor autoritativním vyjádřením výsledku soudního řízení. Samotný rozsudek je vyhotoven písemně s následným ústním a veřejně přístupným vyhlášením. Námitkou rozsouzené věci či námitkou věci projednávané soudem je zabezpečen konsumpční účinek.¹⁴⁹ V případě, že žalovaný neodpověděl na doručenou žalobu a nedostavil se k soudu, byl kontumačním rozsudkem uznán nárok žalobce v plné výši.¹⁵⁰

---

¹⁴⁸ SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo: systém a instituce*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, s. 278. Beckovy právnické učebnice. ISBN 8071790311.

¹⁴⁹ SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo: systém a instituce*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, s. 278. Beckovy právnické učebnice. ISBN 8071790311.

¹⁵⁰ REBRO, Karol. *Římske právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 148. ISBN 9788080783525.

Samotným vyhlášením rozsudku zde nedochází k nabytí právnoplatnosti, což pro procesní stranu v případě nespokojenosti s vydaným rozsudkem značí možnost podání odvolání,¹⁵¹ jehož počet nebyl žádnou zákonnou úpravou limitován.¹⁵²

5.5 Odvolání jako opravný prostředek a případná exekuce

Pokud se některá ze stran cítila být neprávem dotčena rozsudkem, bylo proti němu možné podat odvolání (*appellatio*), též někdy označováno jako (*provocatio*) představující řádný opravný prostředek. K tomuto podání byla oprávněna strana uskutečněného soudního řízení, a to ihned po veřejném vyhlášení rozsudku. Podávající se prostřednictvím tohoto činu domáhal nového řízení o věci již rozhodnuté, která ovšem ještě nenabyla vykonatelnosti.

Nepřípustnost odvolání

Podání odvolání sice přineslo možnost přezkoumání vydaného rozsudku s vírou v příznivější rozsudek pro jeho podávajícího, kterým mohl být jak žalobce, tak i žalovaný, avšak toto podání však nebylo možné učinit kdykoliv a za jakýchkoliv podmínek. Evidujeme tedy následující situace, kdy bylo odvolání vyloučeno¹⁵³:

- ve chvíli, kdy se jedna ze stran v řízení svévolně vzdala
- pokud již bylo přistoupeno k zahájení exekuce
- pokud byl rozsudek vydán císařem nebo prétoriánským prefektem¹⁵⁴

---

¹⁵¹ BLAHO, Peter, Michaela ŽIDLICKÁ a Ivan HARAMIA. *Základy římského práva*. Bratislava, 1997, s. 479. ISBN 9788085719079.

¹⁵² ŽIDLICKÁ, Michaela. *Římské právo*. Brno: Institut dalšího vzdělávání, 2002. s. 27.

¹⁵³ BLAHO, Peter, Michaela ŽIDLICKÁ a Ivan HARAMIA. *Základy římského práva*. Bratislava, 1997, s. 480. ISBN 9788085719079.

¹⁵⁴ Pretoriánský prefekt neboli *praefectus praetorio* byl za doby ranného císařství považován za velitele císařské gardy. Roku 314 n.l. došlo ke zrušení této gardy Konstantinem Velikým, s čímž byl spojen i zánik této funkce. Zdroj dostupný na:
https://cs.wikipedia.org/wiki/Pretori%C3%A1nsk%C3%BD_prefekt

Náležitosti odvolání

Odvolání jako opravný prostředek již v této době muselo obsahovat podstatné náležitosti, aby mohlo být připuštěno. Strana, která odvolání podávala, tak činila u prvoinstančního soudce, a to ihned po vynesení rozsudku proti kterému směřovalo (za vlády Justiniána se tato doba prodloužila na 10 dní od jeho vyhlášení). Nesmělo chybět označení rozsudku, identifikace žalobce a žalovaného a dále uvedení veškerých důvodů, ve kterých byla spatřována oprávněnost k jeho podání.¹⁵⁵

Odvolací řízení

Po převzetí písemného odvolání soudem prvního stupně dochází k pozastavení účinků vydaného rozsudku. Případ je nadále převzat soudem vyšší instance, který bude kompetentní při připuštění odvolání spor znovu projednat. Ve chvíli, kdy rozhodoval spor místní soudce, se odvolací řízení přesouvá do kompetence správce provincie, nad kterým má moc už jen císař (po určitou dobu jednal ještě v zastoupení císaře prétorský prefekt, než byla jeho funkce zrušena), ke kterému bylo možné dostavit s prosbou na zmírnění tvrdosti rozsudku.¹⁵⁶

Pokud bylo odvolání oprávněné a nebylo ze strany soudce jeho přijetí odmítnuto, následovalo posouzení sporu vyšší instancí a pokud soudce posoudil, že je vydaný rozsudek věcně správný, následovalo jeho potvrzení. Naopak pokud byly nedostatky v rozsudku objeveny, rozsudek se zrušil a započalo se řízení nové. Další možností při objevení nedostatků bylo okamžité rozhodnutí a vydání nového rozsudku soudcem druhé instance.¹⁵⁷ Soudce mohl rozhodnout i tak, že nově vydaný rozsudek byl ještě více nepříznivý pro podavatele odvolání, pokud tak usoudil z provedeného dokazování. Pokud nastala situace, kdy se osoba, která podala odvolání na jednání nedostavila, soudce již vyneseny rozsudek potvrdil.

---

¹⁵⁵ BLAHO, Peter, Michaela ŽIDLICKÁ a Ivan HARAMIA. *Základy římského práva*. Bratislava, 1997, s. 481. ISBN 9788085719079.

¹⁵⁶ SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo: systém a instituce*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, s. 279. Beckovy právnické učebnice. ISBN 8071790311.

¹⁵⁷ REBRO, Karol. *Římské právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 148. ISBN 9788080783525.

Ne vždy byly strany schopné uvážít, zda je podání odvolání oprávněné či ne. Soudci tak již v této době čelili přehlcení soudu značným množstvím neoprávněných odvolání, což vedlo k nesmyslnému prodlužování rozhodování o sporu. Ukázalo se jako nezbytnost tato odvolání alespoň z části eliminovat, a tak císaři rozhodli o udělování trestů za podání zjevně neoprávněných odvolání. Nerozvážnost tak mohla člověku přivodit konfiskaci části majetku, vyhnání na určitou dobu nebo konání nucených prací.¹⁵⁸

Exekuce

Pokud nedošlo k dobrovolnému plnění vykonatelného soudního rozhodnutí, přistoupilo se k exekuci. Svou podstatou se zakládala na vymožení toho, co bylo určeno v řízení nalézacím, ať už se jednalo o donucení ke splnění povinnosti či splacení určené sumy. Hovoříme tak o vykonávacím řízení, kdy státem pověřeni soudní vykonavatelé (exekutoři) na základě povolení od soudce autoritativně donucovali povinného ke splnění jeho povinnosti.

Rozlišujeme exekuce majetkové a osobní. Zabavení určitých věcí povinného do úschovy či zřízení záložního práva na jeho vlastnictví představovala exekuce majetková. Zvláštním případem byla univerzální majetková exekuce, při které se v okamžiku platební neschopnosti dlužníka jeho majetku mohl zmocnit věřitel (*missio in bona*) nebo byl tento majetek po částech rozprodán a zpeněžen (*distractio bonorum*) až do takové výše, aby se mohl splatit stávající dluh. Oba zmíněné prostředky (jak *missio bona*, tak *distractio bonorum*) se užívaly pouze ve chvíli, kdy bylo na scéně více věřitelů. Vedle toho osobní exekucí rozumíme uvržení do vězení, se kterou setkáme zejména u nemajetných osob, které neměli možnost k jinému plnění.¹⁵⁹

---

¹⁵⁸ REBRO, Karol. *Rímske právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 148. ISBN 9788080783525.

¹⁵⁹ REBRO, Karol. *Rímske právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 149. ISBN 9788080783525.

6. Mimosoudní zahájení sporu

Editio actionis

Jak již bylo definováno v předešlých kapitolách věnujícím se legisakčnímu a formulovému procesu, byl kladen značný důraz na zajištění přítomnosti obou stran před soudem. Nadto se jednalo o povinnost žalobce, aby toto dostavení žalovaného zajistil, k čemuž využíval institutu *in ius vocatio*.¹⁶⁰ Celý tento proces blíže vypadal tak, že žalobce (*in ius vocatus*) vyzýval protistranu, aby se po tomto vyzvání odebral bez zbytečných průtahů před soud, a to bez ohledu na místo, kde se právě vyskytuje. Pokud byl žalovaným poskytnut slib o dostavení se, mohl si žalobce přibrat svědky a v případě, kdy by tomuto slibu žalovaný nedostál, ho za jejich dozoru a užití násilí odvézt před soudce.

Shledali bychom ale i případy, kdy nebylo možné, aby se žalovaná strana před soud dostavila¹⁶¹. Ulpianus v páté knize ediktu uvádí následující:

*In ius vocari non oportet neque consulem neque praefectum neque praetorem neque proconsulem neque ceteros magistratus, qui imperium habent, qui et coercere aliquem possunt et iubere in carcerem duci: nec pontificem dum sacra facit: nec eos qui propter loci religionem inde se movere non possunt: sed nec eum qui equo publico in causa publica transvehatur. Praeterea in ius vocari non debet qui uxorem ducat aut eam quae nubat: nec iudicem dum de re cognoscat: nec eum dum quis apud praetorem causam agit: neque funus ducentem familiare iustave mortuo facientem.*¹⁶² - K právu by neměli být povoláni konzulové, prefektoři, praetoři, konzulové ani další osoby mající autoritu a kompetenci kohokoliv uvěznit nebo nařídít, aby byl odveden do vězení. Dále ani ten, kdo se veze na koni pro výkon veřejného účelu. Navíc ten, kdo si bere manželku, nebo ten, kdo se ožení by neměl být povolán k právu, ani soudce, dokud se o věci nedozví, ani ten, kdo se bude hájit u prétora.

¹⁶⁰ PANTŮČEK, Ferdinand. *Sekvestrace soudní dle práva rakouského se zřetelem na rozvoj historický a na zákonodárství cizozemské*. Praha: Nákladem knihkupectví Fr. Řivnáče, 1892, s. 11.

¹⁶¹ KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Brno: Doplněk, 1981, s. 254. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 8021007664.

¹⁶² Ulp. D. 2.4.2. in MOMMSEN, Theodor, KRÜGER, Paul. *Corpus Iuris Civilis*. Berolini apud Weidmannos, 1872, dostupné na: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr>

V případě nemoci se *in ius vocatio* zajišťovalo s tím, že byl žalobce navíc povinen zajistit protistraně odvoz, pokud se jinak neměla možnost dostavit. Zvláštní skupinu tvořili nezletilí a nepřičetní, u kterých byla žalobci dána možnost domáhat se nároku u jejich zástupců, a to jen za předpokladu, kdy k tomu dal souhlas úřední magistrát.

Na samém počátku užívání *in ius vocatio* nebylo vyžadováno, aby žalobce žalovaného obeznámil s důvodem předvolání. Postupem času se ale stalo povinností, aby byla žalovaná strana řádně seznámena s důvody, a to ještě před samotnou injusvokací (*actionem edere*). Docházíme tak k institutu mimosoudní editio actionis mající za účel poučení žalovaného o žalobním nároku, jež hodlá žalobce u soudu uplatňovat, předtím, než se odebere před samotný soud.¹⁶³

Editio actionis bývala vyjadřována vícero způsoby. Jeden možný a zřejmě i nejčastěji užívaný byl představen v sepsání dokumentu, ve kterém byla vyjádřena žalobní formule s následným předáním žalovanému. Ten se předal buďto v originále nebo byl propůjčen pro pořízení opisu, v některých případech žalobci žalobní text odpůrci pouze diktovali. V Digestech Ulpiánus dále hovoří o možnosti uvedení svého protivníka před seznam formulářů a následném ukázaní na jeden z nich, čímž vyjádří, jaký chce použít.¹⁶⁴

Do injusvokace mohl přistoupit také *vindex*. Ten poskytl záruku za žalovaného představující slib, že se žalovaný v určený den dostaví k soudu. Pokud se tomu tak nestalo, musel *vindex* žalovaného před soud dopravit na základě prétorského dekretu, na něž měl žalobce nárok, jinak mu hrozilo uložení povinnosti k náhradě škody.¹⁶⁵

---

¹⁶³ HEYROVSKÝ, Leopold. *Římský civilní proces*. Svazek 8. Bratislava: Právnické fakulty University Komenského, 1925, s. 227-228.

¹⁶⁴ Ulp. D. 2.13.1 in MOMMSEN, Theodor, KRÜGER, Paul. *Corpus Iuris Civilis*. Berolini apud Weidmannos, 1872, dostupné na: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr>

¹⁶⁵ HEYROVSKÝ, Leopold. *Římský civilní proces*. Svazek 8. Bratislava: Právnické fakulty University Komenského, 1925, s. 229.

Vadimonium

Existovaly spory, které se nepodařilo rozsoudit v prvním jednání v rámci fáze *in iure*. Pak se tato situace řešila ze strany žalovaného složením jistoty (*vadimonium*) směrem k žalobci, v níž byl vyjádřen závazek dostavení se žalovaného k druhému jednání.¹⁶⁶ Tuto jistotu představovali rukojmí (*vades*). V případě, že se žalovaný nedostavil na druhé jednání, mohl na nich žalobce vymáhat finanční odškodnění. S příchodem císařské doby byla jistota založená na stipulaci, kterou před magistrátem činil žalovaný slibující svou účast u následujícího jednání, přičemž formy záruk jsou detailně zachyceny v prétorském ediktu.¹⁶⁷ Pokud byl stipulační slib vyhodnocen jako nedostačující, přistoupilo se ještě k rukojemství. V případě nedodržení slibu bylo opět nutné splatit peněžní sumu představující pokutu.

Otázku výše peněžní pokuty řeší GAIUS (Učebnice IV, 186). V případě *actio iudicati* nebo *actio depensi* je peněžní záruka poskytována ve stejné výši jako hodnota sporné věci. Ve všech ostatních případech byla suma vyjádřena požadavkem žalobce, který však byl omezen kritériem, které omezovalo maximum na polovinu hodnoty sporné věci a zároveň nesmí překročit hranici sto tisíc sesterciů.

Vadimonium se neužívalo jen při potřebě poskytnutí záruky od žalovaného, že se dostaví k další části jednání. Mohlo být užito i v případě, kdy nebyla dána pravomoc magistráta rozhodovat daný spor, s čímž bylo spojeno postoupení sporu osobě kompetentní. Žalovaný se v tu chvíli zaručil, že se k jinému soudu dostaví.

Již v období konce republiky žalobce často vybízel žalovaného k dostavení se před soud právě učiněním mimosoudního vadimonia, kterým započínal soudní proces. Podstatná odlišnost mimosoudního vadimonia se zakládá na svobodném projevu vůle obou stran, bez které k němu není možné přikročit.¹⁶⁸

---

¹⁶⁶ KOCOUREK, Albert. *The Formula Procedure of Roman Law*. Virginia Law Review, 1922, s. 348.

¹⁶⁷ KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Brno: Doplněk, 1981, s. 254. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 8021007664.

¹⁶⁸ HEYROVSKÝ, Leopold. *Římský civilní proces*. Svazek 8. Bratislava: Právnické fakulty University Komenského, 1925, s. 231-234

7. Justiniánský proces

Za vlády císaře Justiniána se v procesním řízení navázalo na řízení kogniční, kde hlavní inovace byla představena sloučením fáze *in iure* a *apud iudicem* do fáze jedné, která se od této doby odehrávala před státním orgánem, kterému byl svěřen výkon spravedlnosti. Začalo se užívat soudního obeslání, které vyžývalo strany k dostavení se před soud. V případě, že se strana po obeslání k soudu nedostavila, byl na její úkor vydán kontumační rozsudek. *Cognitio extra ordinem* se tak stalo vůdčím principem při formování justiniánského procesu.¹⁶⁹

Osoba soudce se dostala do popředí na úkor iniciativy jednotlivých stran a mimo samotné rozhodování sporu pokládal otázky tak, aby se co nejvíce vystihla podstata sporu. Nadále byla tato osoba ztělesněna prétorskými prefekty, kterým tuto moc svěřil císař, jenž byl nejvyšší hlavou moci soudní. V diecézích přetoři delegovaly svou moc na *vicaria*, dále v obvodech působili *rectores*, přičemž jednoduché otázky v první instanci mohli rozhodnout i magistráti. Vedle soudů světských se vytvořil i soud biskupský pro řešení otázek duchovních a složil také jako rozhodčí soud pro otázky světské, dále existovaly soudy zvláštní, a to prodvorské úředníky nebo finanční soudy.¹⁷⁰

Co se týká otázky litiskontestace, která doposud oddělovala dvě stádia procesu, byl jí odebrán zrušovací účinek a došlo ke změně její původní povahy. Při pohledu na Novellae 53, 3¹⁷¹ by se mohlo na první pohled zdát, že litiskontestací je nově míněný okamžik přednesu sporu žalovanou stranou, avšak J. Vážný ji shledává „v přednesení žaloby žalobcem a přednesení žalobního odporu žalovaným“¹⁷², přičemž v tomto přednesu vidí výklad nejen po stránce skutkové, ale i z pohledu právního. Procesní konsumpce litispence byla nově nahrazena nemožností podání žaloby nové, dokud nebylo ukončeno řízení o žalobě první. Novým účinkem litiskontestace byl také fakt, že již nebylo možné odmítnutí soudce žalovaným a od jejího počátku počíná lhůta tří let na vyřešení sporu.

---

¹⁶⁹ VÁŽNÝ, Jan. *Římský proces civilní*. Praha: Melantrich, 1935, s. 90-95.

¹⁷⁰ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981, s. 37.

¹⁷¹ MOMMSEN, Theodor, KRÜGER, Paul. *Corpus Iuris Civilis*. Novellae 53, 3. erolini apud Weidmannos, 1872, dostupné na: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr>.

¹⁷² VÁŽNÝ, Jan. *Římský proces civilní*. Praha: Melantrich, 1935, s. 99.

Poté, co byl vydán rozsudek zástupcem státu, existovala možnost toto rozhodnutí nechat přezkoumat nadřízeným orgánem státní moci.

Nutno podotknout, že za vlády císaře Justiniána jsme přišli o cenná díla klasických římských právníků, neboť se je Justinián rozhodl jimi nejen inspirovat, poté přepracovat, ale také je následně zničit. Právní historici jsou tak při svém bádání po poznacích z doby klasické odkázáni na Gaiovy Instituce.¹⁷³

Soudní řízení

Jak již bylo nastíněno výše, začalo se nově užívat úředního obeslání. To se užívalo při obeslání ediktálním, kdy nebyl u procesní strany znám její pobyt. Vedle toho evidujeme obeslání *litteris*, kterého se užívalo ve chvíli, kdy obesílaná strana nebydlela v obvodu soudu, který by jinak doručoval. Přistupovalo se proto k spolupráci se soukromým žalobcem, jenž doručoval soudu v místě bydliště obesílaného výzvu, aby bylo dále provedeno obeslání procesní strany.¹⁷⁴

7.1 Libellový proces¹⁷⁵

K vytvoření libellového procesu došlo v 5. stol. n.l. a za vlády císaře Justiniána se stal výhradní procesní formou.¹⁷⁶ Je pojmenován podle žádosti na obeslání žalované strany, kterou podává žalobce (*libellus conventionis*)

---

¹⁷³ ČERNÝ, Miroslav. *Význam tradice v římském právu v kontextech moderních kodifikací*. In STLOUKALOVÁ, Kamila, ed. *Soudobé reflexe římského práva. Římské právo v moderních kodifikacích*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2015. ISBN 978-80-87975-29-9, str. 13-19.

¹⁷⁴ VÁŽNÝ, Jan. *Římský proces civilní*. Praha: Melantrich, 1935, s. 94.

¹⁷⁵ VÁŽNÝ, Jan. *Římský proces civilní*. Praha: Melantrich, 1935, s. 93-100.

¹⁷⁶ Libellový proces navázal na možnost předkládání prosby o vyřešení sporu směrem k císaři (*libellus*). K tomuto uvádí Milan Bartošek ve své monografii zvané *Škola právníckého myšlení* příklad, kdy se Iulius Tarentinus obrátil na císaře Hadriána se stížností, ve které sděloval, že byl soudce podveden nepravdivými tvrzeními svědků (*crimen falsi*). Císař na to reagoval reskriptem, ve kterém nařídil uvedení v předešlý stav. Tarentinus v tomto případě využil podání písemného libellu, kterého se mohlo užít ve chvíli, kdy nebylo nezbytné provádět další podrobná šetření. Nejprve se prosbou zabýval poradní sbor, ten následně vypracoval návrh na vyřízení a předložil ho císaři, který o věci rozhodl s přihlédnutím na názory jeho rádců. Toto rozhodnutí se poté zveřejnilo, opis se zaslal úředníkovi, který věc vyřizoval v kogničním řízení a byl mu určen postup, jaké kroky má učinit. Tohoto institutu bylo využito nejspíše proto, že Tarentinus zmeškal lhůtu pro odvolání k praefectu pretoriánskému prefektovi. Dále je uvedeno, že se tohoto způsobu užívalo zřídka, jelikož bylo zvykem s prosbou k císaři dodat i cenný dar. Historickoprávní význam je spatřován v ohledu přípravy obecné přípustnosti odvolání v civilněprávních sporech.

u příslušného soudu.¹⁷⁷ Z ní musel být patrný předmět žaloby a důvod, proč se tato žaloba podává. Hovoříme zde již pouze o jednostranném definování sporu. Později se ukázalo toto jako nedostačující a samotný *libellus* musel být podepsán protistranou. Soud následně určil podřízený orgán jako oprávněný k tomu, aby doručil žalované straně obeslání a předal *libellus*. Povinností žalovaného se pak stalo učinění potvrzení, že ho obdržel, zaplacení soudního poplatku a zapřísáhnutí se, že se dostaví k soudu. Měl dvě možnosti - buď se žalobě rozhodl postavit na odpor nebo uznat to, co si žalobce nárokoval, což vyjádřil jako odpověď na žalobu. K tomu *Corpus iuris civilis* uvádí, že je žalovanému dána desetidenní lhůta na promyšlení, jak se k žalobě postaví, zda se postaví jí na odpor či vyjádří souhlas s žalobcem. Tato lhůta byla v pozdější době prodloužena na dvacet dní od doručení libellu.¹⁷⁸

Odpovědný soudní orgán na počátku soudního řízení zjišťoval, zda jsou splněny podmínky k zahájení procesního jednání. Proces byl nadále zahájen předstoupením žalobce a vyjádřením sporu po skutkové stránce jeho slovy. Strany se také zaručovaly, že vedou spor v čestném přesvědčení. Následovalo projednání sporné otázky po právní stránce, kde mohly strany být zastoupeni svými advokáty, kteří představovali odborný procesní prvek a následně došlo k vyřízení získaných důkazů, k jejichž posouzení byla soudci dána volnost, která ovšem byla postupem času stále více omezována vydávanými předpisy a pokyny, kterými se musel řídit. Aby svědecká výpověď získala na váze, byla za vlády císaře Justiniána vyžadována přítomnost aspoň tří (až pěti) svědků, kteří podali shodnou výpověď.¹⁷⁹ Při určování hodnoty výpovědi se pohlíželo i na společenské postavení svědka a pokud se tato osoba dostavila k výpovědi před soud, byla strana, která si ji povolala povinna k nahrazení vzniklých výloh. Zato písemné důkazy si svou váhu udržovaly a doplňovací otázky nekladl již jen soudce, ale tázal se jak žalobce, tak i žalovaný.

Rozsudek

Po řádném projednání sporné věci před orgánem soudní moci docházelo k vydání konečného rozsudku. Ten byl svou povahou odsuzující, pokud se

---

¹⁷⁷ Codex 7, 40, 3.

¹⁷⁸ MOMMSEN, Theodor, KRÜGER, Paul. *Corpus Iuris Civilis*. Novellae 53, 3. Berolini apud Weidmannos, 1872, dostupné na: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr>

¹⁷⁹ K tomu srov. *Novellae* 90 caput II.

soudcovo posouzení, které muselo být v souladu se zákonnými předpisy a s principy spravedlnosti, shodovalo s žalobcovým nárokem. Odsouzení vyjadřovalo závaznost ve stanovení povinnosti žalovaného ze strany soudce. Pokud ovšem došel soudce ke zjištění, že vznesený žalobcův nárok není oprávněný, žalovaného osvobodil a žalobce spor tzv. ztratil.¹⁸⁰ Pokud si soudce nebyl svým rozhodnutím jistý, mohl se obrátit na císaře a ten o věci rozhodl reskriptem.¹⁸¹ Císař mohl dále rozhodovat v případech, kdy byl požádán svými poddanými nebo jako nejvyšší instance, přičemž jako poradní orgán měl k ruce consistorium.¹⁸²

Justiniánské řízení nově umožňovalo vydání částečného rozsudku, když se jednalo o více sporných věcí, a to ve chvíli, kdy byla vyřešena jen část sporu, o němž se částečný rozsudek vydával. Rozsudek musel být v písemném vyhotovení a stranám oznamován slavnostním vyhlášením.¹⁸³

Odvolání

Možnost podání odvolání přineslo již řízení *cognitio extra ordinem* a jeho podstata se stala základem pro odvolání v době justiniánské. Odvolání samo o sobě stále představovalo možnost domáhání se vydání nového, pro stranu podávající odvolání příznivějšího, rozhodnutí ve věci po jejím novém projednání. Odvolání nebylo možné podat proti rozsudku definitivnímu, neplatnému nebo v případě, kdy se strany možnosti podání tohoto opravného prostředku vzdaly. Aby nedocházelo k zahlcení soudů jednotlivými odvoláními, podání proti spravedlivě vydanému rozsudku bylo stále trestaným.

Podobu odvolání známe jak písemnou, tak i ústní. Uplatňovala se u soudního orgánu, který rozsudek vydal. Lhůta pro jeho podání byla za vlády Justiniána představena deseti dny od doby vydání rozhodnutí. Následovalo předání spisu ze strany soudu do rukou odvolávající se osoby, která ho měla dále odevzdat soudu odvolacímu.

Odvolací soud znovu spor projednal, což procesním stranám umožnilo navrhnout nové důkazy. Nedostavení se strany, která se nacházela v postavení

---

¹⁸⁰ VÁŽNÝ, Jan. *Římský proces civilní*. Praha: Melantrich, 1935, s. 107.

¹⁸¹ K tomu srov. *Codex* 7, 61.

¹⁸² BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981, s. 37.

¹⁸³ *Codex* 7. 44. 2

proti navrhovateli odvolání, této straně nepřinášelo újmu. Naproti tomu v případě, kdy nepředstoupil odvolatel, by byl po jednom roce původní rozsudek potvrzen.

Ve chvíli, kdy bylo odvolacím soud posoudil rozsudek jako nesprávný, zrušil ho a nahradil rozhodnutím novým, v opačném případě rozsudek vydaný soudem prvního stupně potvrdil. Odvolací soud mohl dojít i ke zjištění, že by měl být změněn rozsudek ve prospěch strany, která se neodvolávala, a tak měl možnost za její přítomnosti rozhodnutí změnit v její prospěch.¹⁸⁴

7.2 Reskriptový proces

Za reskriptový (*per rescriptum principis*) považujeme takový proces, při kterém se procesní strana (v některých případech soudní úředník) nejdříve dožadovala vyjádření názoru na spor rovnou u císaře.¹⁸⁵ Nemusel s ním vždy přijít do přímého kontaktu, často se císař obesílal formou písemného dopisu s detailním popisem určitého sporu. Poté, co dožadující strana obdržela od císaře (nebo jím pověřeného úředníka) odpověď (císařský reskript¹⁸⁶), předala se soudci, který teprve rozhodl ve věci samé.¹⁸⁷ Přesto, že tyto reskripty vyjadřovaly názor panovníka v individuálním sporu, byl na ně brán ohled i při posuzování sporů následujících do doby, kdy v justiniánském právu získaly postavení stejné jako zákon.

Je zcela patrné, že ve chvíli, kdy byl v odpovědi vyjádřen názor panovníka na konkrétní spor, docházelo ke značnému ovlivnění následného soudcovského rozhodnutí. Ten však byl názorem panovníka vázán jen za předpokladu, kdy se žalobcem vyjmenované skutečnosti potvrdily v důkazním řízení. Prostřednictvím reskriptů, které císař mohl vydávat na celém území Římské říše, postupně docházelo k centralizaci moci. Výjimku z pravidla představovalo již vydané

---

¹⁸⁴ VÁŽNÝ, Jan. *Římský proces civilní*. Praha: Melantrich, 1935, s. 111-113.

¹⁸⁵ FRÝDEK, Miroslav. *Kurs římského práva*. Ostrava: Key Publishing, 2011, s. 57. Právo (Key Publishing). ISBN 9788074181191.

¹⁸⁶ S ohledem na to, že tvrzené skutečnosti se nemusely vždy zakládat na pravdě a jejich prokazování probíhalo až před soudcem, odpověď císaře proto často obsahovala výhradu.

¹⁸⁷ SOMMER, Otakar. *Prameny soukromého práva římského*. Praha, 1932, 96 – 97.

rozhodnutí ve věci samé. Stavěla se tak překážka a nebylo možné již k tomuto procesu přistoupit.¹⁸⁸

7.3 Sumární proces

Tento typ procesu byl procesem mimořádným, jelikož nepřinášel definitivní rozhodnutí ve věci. Jeho cílem bylo poskytnout v co nejkratší době prozatímní řešení sporu na základě předběžného posouzení skutkového stavu, upouštělo se tak od provádění složitějších důkazů.¹⁸⁹ Jeho uplatnění bylo možné tehdy, kdy by bez okamžitého rozhodnutí byla způsobena majetková škoda či nemajetková újma. Docházelo tak k eliminaci možných škod a napomáhalo hladkému průběhu procesu řádného.

S tím se také pojí otázka, jak tento zkrácený proces vypadal. Vzhledem k tomu, že bylo zapotřebí co nejdřívějšího rozhodnutí, přistupovalo se i k tomu, že nebylo vždy dostáno všech potřebných formalit a upustilo se od písemnosti a dokazování pravdy. Konečné rozhodnutí náleželo až procesu řádnému, který již dodržoval veškeré potřebné atributy řízení. Jako demonstrativní příklad bych uvedla řešení otázky rodičovské povinnosti. Prvotní význam byl kladen na zajištění finančních potřeb dítěte tak, aby mohlo nenarušeně dále prospívat, což se stalo právě otázkou sumárního procesu. Samotné řešení otázky otcovství by dořešil až proces řádný.¹⁹⁰

7.4 Exekuce

V justiniánském procesu dochází na prvním místě k singulární exekuci, která spočívá v zmocnění se majetku dlužníka za účelem úhrady povinnosti stanovené v rozsudku. Pokud dlužník tento zabavený majetek neodkoupí ve lhůtě dvou měsíců zpět, dochází k jeho zpeněžení a následnému splacení pohledávky.¹⁹¹

---

¹⁸⁸ BLAHO, Peter, Michaela ŽIDLICKÁ a Ivan HARAMIA. *Základy římského práva*. Bratislava, 1997, s. 482. ISBN 9788085719079.

¹⁸⁹ SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo: systém a instituce*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, s. 280. Beckovy právnické učebnice. ISBN 8071790311.

¹⁹⁰ BLAHO, Peter, Michaela ŽIDLICKÁ a Ivan HARAMIA. *Základy římského práva*. Bratislava, 1997, s. 483. ISBN 9788085719079.

¹⁹¹ VÁŽNÝ, Jan. *Římský proces civilní*. Praha: Melantrich, 1935, s. 116.

Pokud zněl rozsudek na vydání věci, byl násilně tento předmět navrácen oprávněnému majiteli dle rozsudku.¹⁹²

Další možnost věřitelů spočívala ve využití institutu *missio in possessionem*, kdy se na základě povolení ze strany oprávněného orgánu mohli zmocnit majetku dlužníka a ve lhůtě dvou let (pokud je bydliště oprávněného ve stejné provincii, jinak čtyř let) se dále hlásili další dlužníkovi věřitelé a uplatňovali tak svůj nárok. Následovalo rozprodání majetku dlužníka po jeho jednotlivých částech, kterou v této době neměl již na starost magistrátský úředník, nýbrž *curator*. Z výsledné sumy se nejdříve uspokojovaly pohledávky přednostní, dále se částka rozdělila mezi věřitele poměrným způsobem.

Naopak bylo čím dál častěji upouštěno od exekuce osobní a od sklonku 4. stol. se začaly objevovat i zákazy jejího použití.¹⁹³

---

¹⁹² *Digesta* 6, 1, 68.

¹⁹³ VÁŽNÝ, Jan. *Římský proces civilní*. Praha: Melantrich, 1935, s. 117.

8. Opravné prostředky

Řádným opravným prostředkem v případě nespokojenosti procesní strany s vydaným rozhodnutím ze strany kompetentního soudního orgánu určeného v daném sporu bylo odvolání. Vzhledem k tomu, že jsem se tomuto institutu věnovala v kapitolách pojednávajících o procesech, kterých se v danou dobu užívalo, nepovažuji za nutné jej na tomto místě rozebírat opětovně a zaměřím se na to, jaké další prostředky bylo možno užít.

V případě nespokojenosti procesní strany s dekretem, který byl vydán v její věci, mohla strana užít magistratské *intercesse* proti těmto dekretům, které byly vydány magistráty. Na její žádost tak mohl být daný dekret zrušen. Tuto magisterskou *intercessi* však nebylo možné aplikovat na porotní nálezy.

Další opravný prostředek představuje *restitutio in integrum*. Tento prostředek představoval možnost obrany proti rozhodnutí, které bylo vydáno magistráty nebo proti porotčím nálezům. Jednalo se o procesní restituci, jejíž základem se stala presumpce újmy vzniklé na základě právoplatného rozhodnutí, přičemž straně nebyla poskytnuta dostatečná ochrana ze strany státu, aby tuto újmu ustála. Podmínkou použití bylo, aby strana o restituci požádala včas a zároveň aby zde existovala přítomnost ospravedlňujícího důvodu. Zasažená strana se tak mohla restituce domáhat například v situaci, kdy bylo žalobcem dosaženo pozitivního výsledku díky jeho nepravdivými důkazními prostředky.¹⁹⁴ V případě nezletilých osob mohla být ochrana poskytována tehdy, když újma vznikla z jejich dosavadní nezkušenosti nebo lehkovážným jednáním.¹⁹⁵

---

¹⁹⁴ HEYROVSKÝ, Leopold, Otakar SOMMER a Jan VÁŽNÝ. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 6. vyd. V Bratislavě: Nákladem Právnické fakulty University Komenského, 1927, s. 201 a násl. Knihovna Právnické fakulty University Komenského v Bratislavě.

¹⁹⁵ HEYROVSKÝ, Leopold. *Instituce římského práva*. Praha, 1894, s. 166.

9. Vliv římského práva na procesní právo na našem území

Římské právo se v historii vyvíjelo po dlouhá staletí a jeho vliv projevující se v evropské kontinentální právní kultuře není nepatrný. Je to právě římské právo, které se stalo základní stavební jednotkou pro právní řády mnoha evropských zemích, a to včetně České republiky.¹⁹⁶ Stalo se tak právě díky skvěle fungujícímu řádu a celkové komplexnosti, kterou si za vývojová staletí římské právo vybudovalo.¹⁹⁷ Právě z tohoto důvodu se římské právo vyučuje na všech právnických fakultách v České republice za účelem základního seznámení s prvky tohoto, nejen do budoucna významného, práva.

Římské právo se na území Čech šířilo díky církvi prostřednictvím kanonického práva. Neodmyslitelný vliv měla také jeho výuka, jež začala probíhat na pražské univerzitě¹⁹⁸ a produkovala každý rok absolventy, kteří následně byli obdařeni předpoklady pro vykonávání profese v dané oblasti.

První zmínky o pronikání římského práva do české kultury zaznamenáváme od ranného středověku, ve kterém dominovalo právo byzantské, jež bylo nositelem prvků z římského práva. Byli to právě věrozvěsti Cyril a Metoděj, jejichž přínos se označuje za základ právního vývoje v českých zemích. Často bývají spojováni pouze s misí, která měla za cíl šíření křesťanství u tamějšího národa, nadto se však angažovali i v oblasti právnické literatury a dalšího šíření již zmíněného byzantského práva tak, aby bylo učiněno posunu v právní oblasti tehdejší říše.¹⁹⁹ Nepochybně známým byzantským právním pramenem této doby se stal *Zákon sudnyj ljudem*, který je nejstarší slovanskou právní památkou²⁰⁰ a zároveň je považován za vůbec první pramen na našem území, v němž jsou

---

¹⁹⁶ URFUS, Valentin. *Historické základy novodobého práva soukromého. Římskoprávní dědictví a soukromé právo kontinentální Evropy*. C.H. Beck, 2001, 5 a násl. ISBN 8071795046.

¹⁹⁷ HAVEL, Tomáš. *Pojem rozsudku v římském civilním právu*. 2019, s. 134.

¹⁹⁸ HRDINA, Antonín Ignác a Petr DOSTALÍK. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 114. ISBN 9788073802356.

¹⁹⁹ VAVŘÍNEK, Vladimír. *Církevní misie v dějinách Velké Moravy*. Lidová demokracie. Praha, 1963, 87 a násl.

²⁰⁰ NIEDERLE, Lubor. *Slovanské starožitnosti*. Praha: Nákladem Bursíka & Kohouta, 1934, s. 25.

obsaženy prvky římského práva. Přes to vše Karel Malý ve svém díle uvádí, že se tohoto pramenu užívalo jen subsidiárně.²⁰¹ Toto dílo z 2. poloviny 9. století vychází z Eklogy, v určitých částích je považováno za její překlad. Rozčleňuje se na jednotlivé články pojednávající o právu trestním a občanským. Oproti Ekloge dochází ke zmírnění ukládaných trestů, konkrétně se upouští od trestů hrdelních a mrzačících a po novém se nahrazují pokáním (uvedeno na příkladu níže).²⁰²

Článek 10: „*Kdo svedl dospívající dívku před dobou třinácti let, ať je pokutován vším svým majetkem a výnos ať se dá dívce. Podle církevního zákona on i ten, kdo se dopustil násilí na dívce zasnoubené muži, všichni podléhají sedmiletému pokání, jak jsme již dříve řekli stran ženy vdané.*“²⁰³

Jednalo se však o období, které nemělo dlouhého trvání a pád Velkomoravské říše v roce 907 n.l. přinesl útlum další recepce římského práva, které se na určitou dobu odebralo do pozadí.

Následující období vrcholného a pozdního středověku s sebou přináší další prvky, na kterých můžeme pozorovat pronikání římského práva do práva domácího. Určitě nelze zanedbat vliv kontaktů českých osobností se zahraniční školou glosátorů v Bologni, díky které se zástupci duchovenstva seznamovali s římským právem.²⁰⁴ Další pronikání sledujeme například během kolonizace ve 12. století, kdy se projevoval vliv sousedního německého práva již obsahujícího římské právní prvky do práva českého, přičemž se právo následně rozčlenilo na zemské a městské, od sebe odlišné.

Právo zemské, někdy označované také jako šlechtické, přejímání nových prvků spíše zabraňovalo a vyznačovalo se tak v tomto ohledu poměrně striktním a konzervativním postojem. Naopak oblastí, kde se římským prvkům podařilo

---

²⁰¹ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha, 2005, s. 25.

²⁰² *Středověk a české země - Zákon Sudnyj Ljudem* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/dokument/zakon-sudnyj-ljudem>

Viz blíže VAŠICA, Josef. *K otázce zákona sudného ljudem*. 1961. Praha: Slavia, 1 a násled.

²⁰³ Tamtéž

²⁰⁴ ČERNÝ, Miroslav. *Recepce římského práva (středověk)* v SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Encyklopedie českých právních dějin: X. svazek R-Říš*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 84.

uplatnit, a to spolu s kanonickým právem, byl proces.²⁰⁵ Důležitým mezníkem se zde stalo 13. století, kdy se začalo užívat žalobních formulářů, které bývaly sestavovány podle římsko-kanonických vzorů.²⁰⁶ Příkladem kodifikace zemského práva vyznačující se značnými prvky pronikání římského práva uvádím zcela první kodifikaci českého horního práva, a to horní zákoník *Ius regale montanorum* Václava II. Se sepsáním této právní památky napomáhal českým právníkům také římský právník Gozzius ab Orvieto, jež se zasloužil o zahrnutí římského prvku.²⁰⁷ Další, nechvalně známou kodifikací je *Codex Carolinus*, jež byl připraven na popud Karla IV. mezi lety 1350-1351, rozsáhle upravující postup řízení před soudem. Ač je zachován proces domácí a předlohou jistě nebyl kodex římský, došlo alespoň k jeho modifikaci o římské prvky procesu se snahou docílení spravedlivějšímu procesu.²⁰⁸ Nutno podotknout, že ani jedna z těchto kodifikací nenabyla platnosti, zejména kvůli tehdejšímu negativnímu postoji šlechty k inovacím.²⁰⁹

Městské právo se svým postojem k recepci římského práva stavělo o mnoho více pozitivněji. Přejímání prvků cizích právních řádů se ukázalo jako nezbytné zejména v oblasti obchodních vztahů, jež bylo zapotřebí podrobit úpravě, která bude zárukou právní jistoty vzhledem k tomu, že se stávající právní úprava ukázala jako nedostatečná. V tomto období tak sledujeme značný vliv německého práva, které představovalo nositele prvků práva římského. Miroslav Boháček ve své knize *Římské právní prvky v právní knize brněnského písaře Jana* představuje *Právní knihu města Brna* představující unikátní pramen městského práva.²¹⁰

Pokud se podíváme na otázku užívání českého jazyka, objevuje se ve stěžejních dokumentech již od roku 1350. Nejdříve ho můžeme spatřovat

---

²⁰⁵ ADAMOVIČ, Karolína. *Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938*. Praha: LexisNexis CZ, 9 a násl. ISBN 90-86920-07-0.

²⁰⁶ MARKOV, Josef. *České žalobní formuláře a reformy Přemysla II. a Karla IV.* 1936. Bratislava, s. 8-10.

²⁰⁷ VANĚČEK, Václav. *Pronikání římského a kanonického práva na území dnešního Československa od 2. pol. 9. stol. do 1. pol. 14. století*. Praha, s. 35.

²⁰⁸ HOBZEK, Josef. *Majestas Carolina a římské právo*. Praha: V komisi knihkup. Bursík a Kohout, s. 14.

²⁰⁹ BOHÁČEK, Miroslav. *Všehrdovo dílo v dějinách recepce římského práva*. Praha, 1920, s. 23-28.

²¹⁰ Viz blíže BOHÁČEK, Miroslav. *Římské právní prvky v právní knize brněnského písaře Jana*. Praha.

v listinách prokazující vlastnictví pozemků, později se ovšem rozšiřuje i do dalších oblastí, což má za následek fakt, že český jazyk si vytvořil pro římskou terminologii vlastní jazykové ekvivalenty a latina zůstává od 15. století povětšinou jen u církevních textů.²¹¹

Osud českých zemí na dlouhou dobu ovlivnila Bitva na Bílé hoře svedené roku 1620 mezi českou stavovskou armádou na jedné straně, armádou katolickou jako stranou zvítězivší na straně druhé.²¹² V roce 1627 bylo vydáno *Obnovené zřízení zemské*, které považujeme za doklad oficiálního přijetí římského práva v právu zemském, a to jak v hmotné, tak i procesní části. Hovoříme zde o právní památce, kterou Ferdinand II. nechal vydat bez souhlasu sněmů, platící až do konce 18. století.²¹³

V roce 1811 byl vydán další bezesporu vlivný pramen - *Všeobecný občanský zákoník* (označován jako ABGB) reflektující římské právo a přirozenoprávní teorii s platností pro všechny země rakouského císařství s výjimkou zemí Koruny uherské, přičemž na českém území byl platný až do vydání středního občanského zákoníku v roce 1950. Hovoříme zde také o druhé největší evropské soukromoprávní kodifikaci (vedle francouzského *Code Civil*, kterým byl při svém stvoření ovlivněn).²¹⁴ Byl psán německým jazykem, vznikaly ale i jeho překlady. Vzhledem k tomu, že ABGB byl vyhlášen jako výlučný, nahradil veškerou předchozí úpravu občanského práva.²¹⁵ Při tvorbě nového občanského zákoníku z roku 2012 se ABGB stal značnou inspirací.

Dle slov P. Dostálíka bývá recepce jako přejímání norem římského práva zakončena přijetím přirozenoprávních kodifikací soukromého práva a od sklonku 19. století tak nemluvíme již o recepci, nýbrž o romanizaci – tedy přejímání

---

²¹¹ ČERNÝ, Miroslav. *Recepce římského práva (středověk)* v SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Encyklopedie českých právních dějin: X. svazek R-Říš*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 89

²¹² K tomuto tématu blíže KAVKA, František. *Bílá hora a české dějiny*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury. 269 s.

²¹³ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 411. ISBN 978-80-7380-257-8.

²¹⁴ ADAMOVÁ, Karolina a Ladislav SOUKUP. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. Plzeň: Čeněk, 2004, s. 220. ISBN 8086898040.

²¹⁵ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské*. 4. dopl. vyd. Praha: nákladem Knihovny Sborníku věd právních a státních, 1946, s.24.

hodnotových ideí římského práva.²¹⁶ S příchodem období socialismu a komunistického režimu v roce 1948 spatřujeme počátky úpadku římského práva. Od 2. poloviny 20. století docházelo k zamezování uplatňování římských zásad, které neodpovídaly tehdejšími socialistickým představám, s čímž se pojí i sepsání „nového“ občanského zákoníku stavějícího se i proti soukromému právu.²¹⁷ Vše vyústilo v letech 1949-1950, kdy nechal tehdejší prezident Klement Gottwald zasednout kodifikační komisi s úkolem sestavení zásad pro nový kodex občanského práva (označení jako tzv. střední kodex), který nakonec vešel v účinnost 1. ledna 1951.²¹⁸ Ten se postavil proti právnímu dualismu, vyjadřoval zásadu unifikace, právo již nedělil na *ius civile* a *ius publicum* a zahrnul také úpravu obchodního práva, které tak ztratilo své samostatné postavení v právním systému.²¹⁹ Toto období tzv. právníké dvouletky je charakterizováno jednoznačným odklonem od římského práva, které se navíc často označovalo slovy „veteš“.²²⁰

Střední kodex ovšem neměl dlouhého trvání. V prosinci 1960 se Ústřední výbor KSČ usnesl na vypracování nového kodexu, který bude mimo jiné obsahovat majetkoprávní úpravu. Účinným se stal od roku 1964, obchodní právo bylo rozděleno do samostatných dvou kodexů. Celý tento počín měl za následek rozpolcení českého soukromého práva.²²¹ Tento občanský zákoník byl následně několikrát novelizován, přičemž k opětovnému obsažení tradiční terminologie se přistoupilo až v roce 1991.²²²

Uvolnění tohoto negativního postoje k římskému právu přináší až Nový občanský zákoník 89/2012 Sb. (dále NOZ) s účinností od 1. ledna 2014. I po pádu

---

²¹⁶ DOSTALÍK, Petr. *Recepce římského práva (novověk)* v SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Encyklopedie českých právních dějin: X. svazek R-Říš*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 96.

²¹⁷ K tomuto tématu blíže BARTOŠEK, Milan. *Římské právo a socialistická společnost*. 1. vyd. Praha: Academia, 1966.

²¹⁸ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 576. ISBN 978-80-7380-257-8.

²¹⁹ BĚLOVSKÝ Petr. *Občanské právo*. In BOBEK M. – Molek, P. – Šimíček, V. (eds.) *Občanské právo. In Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 425 a násl.

²²⁰ DOSTALÍK, Petr. *Recepce římského práva (novověk)* v SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Encyklopedie českých právních dějin: X. svazek R-Říš*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 97.

²²¹ KADLECOVÁ, Marta. *Vývoj českého soukromého práva*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, 93 - 94. Právní dějiny. ISBN 80-86432-83-1.

²²² SCHELLE, Karel a Ilona SCHELLEOVÁ. *Civilní kodexy: 1811-1950-1964: [Určeno pro posl. práv. fak.]*. Brno: Doplněk, 1993, s. 35. Edice učebnic Právníké fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-0597-1.

komunistického režimu se občanské právo řídilo stále zákonem z roku 1964. Tato právní úprava byla nejednotná, mnoho otázek bylo upraveno duplicitně jak občanským, tak i obchodním zákoníkem. NOZ přináší opětovné zavedení právního dualismu, svou povahou vychází z ABGB, odkud do české právní úpravy přináší opět římské právní prvky.²²³ Ochranu vlastnického práva po vzoru Říma představuje žaloba na vydání věci (*reivindicatio* - v římském právu tento typ žaloby směřoval k uplatnění vlastnického práva, dle NOZ se užívá i jako prostředek k domáhání se vydání věci zadržené neprávem²²⁴) a žaloba zápůrčí (*actio negatoria*²²⁵). Dále se NOZ inspiroval žalobou *actio publicana*, kterou může užít ten, kdo se má na základě kvalifikované držby za to, že mu náleží vlastnické právo. Římské právo tak chránilo osoby, které v dobré víře a na základě právního důvodu nabyli věc, aniž by jim bylo přiznáno vlastnické právo (jedná se o tzv. bonitární vlastnictví s povahou držby).²²⁶ Stejně tak funguje i NOZ dle § 1043 upravujícího ochranu domnělého vlastnického práva následovně:

„Na toho, kdo nabyl držby vlastnického práva poctivě, řádně a pravým způsobem, se hledí jako na vlastníka proti tomu, kdo mu věc zadržuje či ho jinak ruší, aniž k tomu má právní důvod, nebo pokud k tomu má právní důvod stejně silný či slabší.“²²⁷

Dále je dobré neopomenout, že z římského práva v dnešní době přejímáme nejen mnoho právních institutů, ale vliv je znát i v terminologii a soudní judikatuře, který se projevuje také tak, že se zde často setkáváme s latinskými názvy.

---

²²³ ELIÁŠ, Karel. K rekonstrukci našeho soukromého práva. *Právní rozhledy*. Praha: C.H.BECK, 2000, roč. 8, č. 8, s. 327-331.

²²⁴ K tomu KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, s. 184. Beckovy právní učebnice. ISBN 8071790311.

²²⁵ Inspirace z římského práva, žaloba pomocí níž se vlastník brání neoprávněnému zásahu do jeho vlastnického práva a domáhá se ochrany. Blíže SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského*. Díl 2. Právo majetkové. 2. nezm. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s. 208 a násl.

²²⁶ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského*. Díl 2. Právo majetkové. 2. nezm. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s. 208 a násl.

²²⁷ § 1043 zákona č. 89/2012 Sb., nový občanský zákoník

10. Závěr

Tato diplomová práce přináší bližší, systematické zmapování oblasti římského procesního soudnictví. V první kapitole je věnován prostor soudním orgánům na jedné straně, procesním stranám na straně druhé, jelikož jsou nezbytnými subjekty římského procesu. Zkoumala jsem podmínky pravomoci a působnosti vykonavatelů soudní moci a vzhledem k tomu, že na druhé straně je nezbytná procesní způsobilost, aby jedinec mohl u soudu hájit svá práva, zjišťovala jsem i její podmínky.

V následujících kapitolách jsem rozebírala jednotlivé druhy procesů, které byly v římské historii zaznamenány, studovala jsem jejich podmínky a věnovala se vzájemné spojitosti mezi nimi. Bylo dokázáno, že postupem času si každý proces vyžadoval provedení určitých změn souvisejících s vývojem společnosti, což následně zapříčinilo vznik dalších, modernějších a tehdejší době odpovídajících modifikovaných procesů. Formulový proces přinesl přelom v oblasti procesního zastoupení, které do té doby nebylo umožněno. Proto tak můžeme původ dnešního poskytování právních služeb advokátů hájících zájmy svého klienta, poskytování právních rad a zejména zastoupení před soudy spatřovat právě v této době. V legisakčním a formulovém procesu byl detekován stejný prvek - dvě fáze v nalézacím řízení, *in iure* a *apud iudicem*. Ty následně vymizely a od doby zavedení kogničního procesu se už hovoří o jednofázovosti procesu, kdy vyřešení celého sporu náleží do rukou soudce. Přínos, který se opět promítá i v našem českém soudnictví z dob kogničního procesu spatřuji také v tom ohledu, že se funkce soudce stala placenou, což bezesporu napomohlo nestrannosti soudce při výkonu jeho činnosti, došlo k eliminaci braní úplatků a soudce tak spíše rozhodoval dle svého nejlepšího svědomí a vědomí.

Na konci práce je rozebrán vliv římského práva na našem území v minulosti. Zaobírala jsem se otázkou, jak se římské právo a jeho prvky promítaly do domácího právního řádu od ranného středověku se zaměřením zejména na právo zemské, městské a horní včetně uvedení jednotlivých, pro budoucnost klíčových kodifikací, v nichž jsou spatřovány římské prvky. Z této části práce zřetelně vyplynulo, jak římské právo díky své funkčnosti a komplexnosti dosahuje velkého významu na utváření dalších právních řádů, včetně toho českého. Co se týče otázky

římskoprávních vlivů v současné právní úpravě bylo zaznamenáváme, že z římského práva v dnešní době přejímáme nejen mnoho právních institutů, ale citelný vliv je znát i v terminologii a soudní judikatuře, kde se setkáváme často s latinskými názvy. Je tedy nezbytným předpokladem, aby se každý při studiu současného práva nejprve zaměřil na porozumění římskému právu.

Na závěr si ještě dovolím připojit slova Valentina Urfuse, profesora právní historie, který se zabýval základy římského práva v moderní době:

„Minulost k nám hovoří stále živou řečí. I to je jeden z důvodů, proč v poměru k dějinám nepřestaneme být nikdy zvědavými tazateli a proč jim také nepřestaneme klást nové a nové otázky, zvláště tam, kde závažnost odpovědí, které očekáváme, je předem jasná a kde tedy hledáme nikoliv jednotlivá fakta, ale jejich vzájemnou podmíněnost a smysl. Tak je tomu vždy tehdy, když usilujeme, aby nám minulost – jedním slovem – vrátila to, co dodnes určuje náš život a zákonitosti, jimiž je řízen.“

11. Resumé

The diploma thesis is elaborated on the topic of Roman procedural law. The aim of the thesis is to provide a comprehensive insight into the development of the Roman legal procedure and a subsequent analysis of its impact on the formation of legal procedures and principles in our country.

The first chapter focuses on the organization of the Roman judiciary, on the competence and the jurisdiction of the judicial authority, and also on the parties and types of legal actions. The following chapters present an analysis of individual developmental stages in chronological order they followed. Chapter 2 provides insight into particular types of *legis actiones* that were used, and on individual phases of the legal procedure divided into *in iure* and *apud iudicem*. The third chapter explains the reason for the formation of the formula procedure and its basis; including the origination of the possibility of being represented in court. Chapter 4 focuses on the activities of a praetor, as they were, in many ways, able to influence the development of Roman private law. The fifth chapter presents a treatise on *cognitio extra ordinem* and the reforms of Emperor Diocletian, as, over time, the formula procedure had also shown its shortcomings. Included is also an option of an extrajudicial dispute initiation (chapter 6). Furthermore, the thesis touches on the changes the Justinian law brought to this area (chapter 7). The possibility of an appeal was discussed in the individual chapters dealing with the legal procedures; chapter 8 then offers the remaining options that are parts of the legal remedies the party was able to defend themselves with. Eventually, chapter 9 has focused on the impact of the Roman law on the procedural law in our country; from the first mention of the pervasion of the Roman elements to the present day NCC (New Civil Code) bearing a fundamental significance.

12. Seznam použitých pramenů

ABBOTT, Frank Frost. *A History and Description of Roman Political Institutions*. Boston: Ginn and Company, 1901.

ADAMOVÁ, Karolína. *Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938*. Praha: LexisNexis CZ, ISBN 90-86920-07-0.

ADAMOVÁ, Karolína a Ladislav SOUKUP. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. Plzeň: Čeněk, 2004. ISBN 8086898040.

ARNDTS, Karl Ludwig, *Učební kniha pandekt: [I]*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. Klasická právní díla. ISBN 978-80-7357-517-5.

BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981.

BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva ve třech fázích jeho vývoje*. 2. vyd. Praha: Academia, 1995.

BARTOŠEK, Milan. *Škola právního myšlení*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-718-4892-1.

BARTOŠEK, Milan. *Římské právo a socialistická společnost*. 1.vyd. Praha: Academia, 1966.

BĚLOVSKÝ Petr. Občanské právo. In BOBEK M. – Molek, P. – Šimíček, V. (eds.) *Občanské právo. In Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009

BLAHO, Peter, Michaela ŽIDLICKÁ a Ivan HARAMIA. *Základy římského práva*. Bratislava, 1997. ISBN 9788085719079.

BLAHO, Peter a Michal SKŘEJPEK. *Iustiniani Institutiones*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 9788024617497.

BOHÁČEK, Miroslav. *Ius dicere nejstaršího římského procesu. Listy filologické*. Centre for Classical Studies at the Institute of Philosophy of the Czech Academy of Sciences, 1951. Dostupné také z:

https://www.jstor.org/stable/23459383seq=1#metadata_info_tab_contents

BOHÁČEK, Miroslav. *Všehrdovo dílo v dějinách recepce římského práva*. Praha, 1920.

BOHÁČEK, Miroslav. *Římské právní prvky v právní knize brněnského písaře Jana*. Praha.

BRIGGS, Asa a Ian ATKINSON. *Kdy, kde, proč a jak se to stalo – Nejdramatičtější historické události, které změnily svět*. Praha: Reader's Digest Výběr, 1997. ISBN 8090206964.

BURDICK, William. *The Principles of Roman Law and Their Relation to Modern Law*. 2003.

CICERO, Marcus Tullius. *Řeči proti Verrovi*. Praha: Odeon, 1972. ISBN 8085827956.

ČERNÝ, Miroslav. *Recepce římského práva (starověk)* v SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Encyklopedie českých právních dějin: X. svazek R-Říš*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017.

ČERNÝ, Miroslav. *Význam tradice v římském právu v kontextech moderních kodifikací*. In STLOUKALOVÁ, Kamila, ed. *Soudobé reflexe římského práva. Římské právo v moderních kodifikacích*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2015. ISBN 978-80-87975-29-9.

ČORNEJ, Petr, Jan KUČERA a Vratislav VANÍČEK. *Evropa králů a císařů: významní panovníci a vládnoucí dynastie od 5. století do současnosti*. Praha: Ivo Železný, 2005. Malá moderní encyklopedie (Ivo Železný). ISBN 80-237-3941-7.

DAUBE, David. *The Peregrine Praetor*. The Journal of Roman Studies, Volume 41, Part 1 and 2. Society for the Promotion of Roman Studies, 1951.

DOSTALÍK, Petr. *Recepce římského práva (novověk)* v SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Encyklopedie českých právních dějin: X. svazek R-Říš*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017.

DROBNER, Hubertus R. *Patrologie: úvod do studia starokřesťanské literatury*. Překlad Monika Recinová. Praha: OIKOYMENH, 2011. ISBN 9978-80-7298-466-4.

ELIÁŠ, K. *K rekodifikaci našeho soukromého práva*. Právní rozhledy. Praha: C.H.BECK, 2000, roč. 8, č. 8.

FALADA, David. *Recepce římského práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 9788073806033.

FRÝDEK, Miroslav. *Kurs římského práva*. Ostrava: Key Publishing, 2011. Právo (Key Publishing). ISBN 978-807-4181-191.

GREENIDGE, Abel Hendy Jones. *The Legal Procedure of Cicero's Time*. Oxford: The Clarendon Press, 1901.

GREGOR, Martin. *Římský štát a právo za cisára Augusta*. 1. vyd. Praha: Leges, 2018.

HAVEL, Tomáš. *Pojem rozsudku v římském civilním právu*. 2019.

HEYROVSKÝ, Leopold. *Instituce římského práva*. Praha, 1894.

HEYROVSKÝ, Leopold. *Římský civilní proces*. Svazek 8. Bratislava: Právnické fakulty University Komenského, 1925.

HEYROVSKÝ, Leopold, Otakar SOMMER a Jan VÁŽNÝ. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 6. vyd. V Bratislavě: Nákladem Právnické fakulty University Komenského, 1927. Knihovna Právnické fakulty University Komenského v Bratislavě.

HOBZEK, Josef. *Majestas Carolina a římské právo*. Praha: V komisi knihkup. Bursík a Kohout.

HRDINA, Antonín Ignác a Petr DOSTALÍK. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 9788073802356.

JOLOWICZ, Herbert Felix a NICHOLAS, Barry. *Historical Introduction to the Study of Roman Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 1972.

KADLECOVÁ, Marta. *Vývoj českého soukromého práva*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, 93 -94. Právní dějiny. ISBN 80-86432-83-1.

KAVKA, František. *Bílá hora a české dějiny*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury.

KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Brno: Doplněk, 1981. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 8021007664.

KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 8071790311.

KINCL, Jaromír. *Deset slavných procesů Marka Tullia*. Praha: C.H. Beck, 1997. Právo a společnost (C.H. Beck). ISBN 80-7179-178-4.

KOCOUREK, Albert. *The Formula Procedure of Roman Law*. *Virginia Law Review*, 1922.

KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské*. 4. dopl. vyd. Praha: nákladem Knihovny Sborníku věd právních a státních, 1946.

MACUR, Josef. *Právo procesní a právo hmotné*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. ISBN 8021007400.

MACHAR, Josef Svatopluk. *Řím: Feuilletony*. Druhé. Praha: Nakladatelství Grosman a Svoboda, 1907.

MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha, 2005.

MAREK, Václav, Jiří HEDÁNEK a Miloslav FULÍN. *Historie: Pravěk a starověk 2.* Praha: Scienta, 1995. ISBN 8085827956

MARKOV, Josef. *České žalobní formuláře a reformy Přemysla II. a Karla IV.* 1936. Bratislava.

METZGER, Ernest. *Roman Judges, Case Law, and Principles of Procedure*. American Society for Legal History, 2004.

MOMMSEN, Theodor, KRÜGER, Paul. *Corpus Iuris Civilis*. Berolini apud Weidmannos, 1872, dostupné na: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr>.

NIEDERLE, Lubor. *Slovanské starožitnosti*. Praha: Nákladem Bursíka & Kohouta, 1934.

NOVICKIJ, Burns. *Osnovy rimskovo graždanskovo prava*. Moskva, 1956.

PANTŮČEK, Ferdinand. *Sekvestrace soudní dle práva rakouského se zřetelem na rozvoj historický a na zákonodárství cizozemské*. Praha: Nákladem knihkupectví Fr. Řivnáče, 1892.

REBRO, Karol. *Rímske právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 9788080783525.

SCHELLE, Karel a Michaela ŽIDLICKÁ. *Právní dějiny I: Starověk*. Brno: Masarykova univerzita, 1998.

SCHELLE, Karel a Ilona SCHELLEOVÁ. *Civilní kodexy: 1811-1950-1964 : [Určeno pro posl. práv. fak.]*. Brno: Doplněk, 1993, s. 35. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-0597-1.

SKŘEJPEK, Michal. *Lex et ius: zákony a právo antického Říma*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. ISBN 9788073806866.

SKŘEJPEK, Michal. *Texty ke studiu římského práva*. Praha: Orac, 2001. Výběrové texty. ISBN 80-86199-32-0.

SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo: systém a instituce*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 8071790311.

SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl 2. Právo majetkové*. Praha, 1935.

SOMMER, Otakar. *Prameny soukromého práva římského*. Praha: Nákladem vlastním, 1932.

TRANQUILLUS, Suetonius. *Životopisy dvanácti císařů spolu se zlomky spisu o význačných literátech*. Svoboda, 1974.

TUREČEK, Josef. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963.

TURPIN, William. *Formula, cognitio, and proceedings extra ordinem*. USA: Swarthmore.

URFUS, Valentin. *Historické základy novodobého práva soukromého. Římskoprávní dědictví a soukromé právo kontinentální Evropy*. C.H. Beck, 2001, 5 a násl. ISBN 8071795046.

VANĚČEK, Václav. *Pronikání římského a kanonického práva na území dnešního Československa od 2. pol. 9. stol. do 1. pol. 14. století*. Praha.

VAŠICA, Josef. *K otázce zákona sudného ljudem*. 1961. Praha: Slavia.

VAVŘÍNEK, Vladimír. *Církevní misie v dějinách Velké Moravy*. Lidová demokracie. Praha, 1963.

VÁŽNÝ, Jan. *Římský proces civilní*. Praha: Melantrich, 1935.

VELIŠSKÝ, František. *Život Řekův a Římanův*. Praha, 1876.

VESELÝ, František Xaver. *Všeobecný slovník právní příruční sborník práva soukromého i veřejného zemí na radě říšské zastoupených : se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní země koruny české*. Díl pátý. Praha, 1899.

VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, ISBN 978-80-7380-257-8.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

ŽIDLICKÁ, Michaela. *Římské právo*. Brno: Institut dalšího vzdělávání, 2002.

Internetové zdroje:

Středověk a české země - Zákon Sudnyj Ljudem [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/dokument/zakon-sudnyj-ljudem/>

Starověký Řím: Období císařské (27 př. n. l. – 476 n. l.) [online]. 2013 [cit. 2021-12-08]. Dostupné z: <https://www.dejepisne.cz/staroveky-rim/#pozdni-cisarsti-dominat-284-476>

Římské mince a mincovnictví. *Lovec pokladů* [online]. [cit. 2021-11-01]. Dostupné z: <https://www.lovecpokladu.cz/home/historie-minci-rimske-mincovnictvi-410>